

(ISSN: 2587-0238)

Köse, M. (2023). Analysis of women's visuals in the 10th grade history textbook, *International Journal of Education Technology and Scientific Researches*, 8(22), 938-988.

DOI: <http://dx.doi.org/10.35826/ijetsar.598>

Article Type (Makale Türü): Research Article

ANALYSIS OF WOMEN'S VISUALS IN THE 10TH GRADE HISTORY TEXTBOOK

Meliha KÖSE

Assoc. Prof., Gazi University, Ankara, Turkey, melihakose@gmail.com

ORCID: 0000-0001-9837-9087

Received: 02.02.2023

Accepted: 20.05.2023

Published: 01.06.2023

ABSTRACT

Visuals are among the most important elements of history textbooks. Within the framework of new approaches in history teaching and gender studies, the visuals in the history textbooks are also expected to represent women and shed light on their historical roles. In this study which was conducted with a qualitative approach and document analysis method, the visual images of women in the 10th grade history textbook published in the 2022-2023 academic year were analyzed. Content and semiotic methods were used to conduct this analysis. Findings reveal that 10th grade history textbook contains 210 visuals in total and the rate of visuals which include women is quite low compared to men images. 61.90 percent of the visuals are related to men. The visuals of women have a rate of 16.4 percent in the textbook. However, in most of the visuals, female figures are not recognizable and they do not directly provide information about women's experiences. Only 2 of women's visuals include a single woman figure and they have strong relationship with the subject texts. The other women's visuals mainly to decorate the textbook. Through visuals, it is possible to get the images of women as oppressed, nomad, soldier, warrior, social individual, queen, tyrant, Muslim, Non-Muslim, culture bearer, neighborhood dweller and patriot. However, it is not easy for students to notice women in the visuals and obtain relevant information about them. The findings of the study indicate that the visuals in the 10th grade history textbook are not used with the concern of including women's history and experiences. Visuals should be used as means to develop historical thinking skills instead of more decoration for textbooks. Students should be enabled to access information about women's history through visuals and to construct beneficial information on their own. Further research should be conducted on the integration of women's history into history textbooks and the functional use of images related to women. Textbook authors should also focus on this issue sensitively.

Keywords: Women's history, gender, textbook, history textbook, visuals of women

INTRODUCTION

Textbooks prepared in line with the curricula still maintain their strong role in the education process. With their content and visuals, they provide a general perspective on what needs to be taught (Nene, 2014; Rehman et al., 2022). In general terms, textbooks dominate what teachers teach and what students learn. This fact shows the power of textbooks in education (Nene, 2014). In this context, it is very important that textbooks are prepared with great care and according to pedagogical principles. A good textbook should help develop students' cognitive and affective skills. Additionally, it should consist of rich texts appropriate to the age and knowledge level of students (Çeçen & Çiftçi, 2007).

A well-prepared textbook with its visual design's internal and external structure can be one of the most effective resources in the educational process (Aslan & Polat, 2008; Rehman et al., 2022). It is particularly important to pay attention to the visuals in textbooks. Because a visual can carry messages worth thousands of words (Chiponda & Wassermann, 2015; Nene, 2014). In other words, visuals have benefits such as attracting students' attention, motivating them, concretizing abstract concepts and facilitating the learning of the subject. Visuals also develop students' imagination and affect their creativity (Kasmaienezhadfar et al., 2015; Turan & Aslan). Despite its powerful role in learning, the rapid increase in the proportion of visuals in history textbooks was realized after the 20th century (Aktaş & Aslan, 2021).

In order for students to benefit from the visuals in the textbooks, they must first be compatible with the subject to be able to concretize the content (Ceyhan & Yiğit, 2004; Yaşar & Şeremet, 2007) and be appropriate for the level of the students (Doğan & Tuğ, 2017; Halis, 2004; İşler, 2003; Taşkın & Açıkalın, 2020). Additionally, The visuals in textbooks can be used more effectively when they increase students' thinking skills (Taşkın & Açıkalın, 2020) if they are clear and understandable (Carney & Levin, 2002) and have high print quality (Demircioğlu, 2011).

According to Levin (1981), the visuals used in textbooks must have the following five important functions:

1. **Decoration:** Visuals can make the content more remarkable and relieve the textbook from boringness. It is important that the image used here is compatible with the content.
2. **Representation:** It can help to visualize a place, an event or a person described in the textbook. Whatever the image represents, it has to reflect its feature.
3. **Transformation:** Visuals can facilitate the recall of key information given in the content. Visuals should help learners to easily recognize the information given in the content.
4. **Organization:** Visuals, given in harmony with each other, can help students to place the information correctly in their minds. It is important that the visuals prepared should contribute to this.
5. **Interpretation:** The visuals used in the textbooks can provide the students with the opportunity to make comments and enable them to better understand the content (cited in Taşkın & Açıkalın, 2020, p.134).

Undoubtedly, the functions and features listed above are the characteristics that the visuals used in history textbooks should also have. The visuals are particularly important for history textbooks that deal with the past by nature. Because in history lessons, visuals are indispensable tools for students to concretize and make sense of the subject. The pictures and photographs used together with the texts in history lessons facilitate the teachers in revealing many messages about the period described (Köstüklü, 1999). One of the most important points is the use of visuals in the right places appropriate for the purposes. The visuals used at the right times facilitate the transfer of information to students and increase the efficiency of the lessons (Hurduzeu, 2016). In history lessons, students should be encouraged to critically examine and interpret visuals (Paykoç, 1991). In this regard, teachers have an important role to play. However, the studies show that history teachers do not find the visuals in history textbooks to be qualified and functional. History teachers also feel themselves inadequate in using visuals effectively (Demircioğlu, 2011; Köse & Türkan, 2018). In their study, Aktaş & Aslan (2021) reveal that students also cannot analyze visuals using appropriate strategies and have difficulty in establishing a relationship between historical figures and the periods they lived in.

One of the expectations regarding the use of visuals in history textbooks is that they should be inclusive of all elements of society and include women. New approaches in history teaching and gender studies have a strong influence on the emergence of this expectation. According to Demircioğlu (2013), as a requirement of new approaches in history teaching, women's historical roles and efforts should be included in history textbooks. This requirement also applies to the visuals in history textbooks. At the same time, it should not be overlooked that history textbooks and visuals play an important role in shaping the image of women today (Aktaş & Özmen, 2014). Because visuals represent a part of people's life experiences and draw students' attention to these experiences (Rehman et al., 2022). Visuals reflecting women's experiences in history textbooks make women the subjects of history. The Ministry of National Education has also adopted gender equality as a principle and has attempted to organize history programs accordingly. In the "Considerations in Textbook Writing" section of the History Curriculum, it is stated that "textbook content should be prepared by taking gender equality into account" (MoNE, 2018).

The visuals in history textbooks are mostly analyzed in terms of the level of representation of women and the images attributed to women through the visuals of the textbooks. The findings of the studies conducted in this field show that the visuals in history textbooks do not adequately represent women. Chick (2006), draws attention to the scarcity of female images in K-12 American history textbooks and states that male images are given more space. Can (2009), remarks that women are almost invisible in history textbooks. According to her, proper materials such as miniatures, paintings, photographs, drawings, etc. should be used to increase the women's visuals in the textbook. Chiponda and Wassermann (2015), reveal that women's visuals are insufficient in history textbooks used in many countries. The history textbooks are written in a male-centered way and the experiences of women are neglected by the book authors. Similarly, Demircioğlu (2014), states

that the visuals in 10th and 11th grade history textbooks do not represent women and children and are highly male-centered. According to Nene (2014), women still face the barrier of sexism in history textbooks. Rayle (2020), also argues that US history textbooks, which focus more on military and political issues, do not fully reflect women's experiences, efforts and roles and should be improved in this context. Aydın (2022) emphasizes the inadequacy of visuals of women in history textbooks and considers this deficiency as a problem in the context of gender equality.

In this study, the visual images of women in the current 10th grade history textbook (2021) were analyzed. The study is important in terms of revealing the level of reflection of gender and women's history studies in the current 10th grade history textbook. Furthermore, it is foreseen that it will contribute to the field by shedding light on the existing deficiencies regarding the images of women in current history textbooks.

The aim of this study is to analyze the visuals of women in the 10th grade history textbook and to reveal the quality and functionality of these images. The proportion of women's visuals in the history textbook was also discussed. In line with the aim of the study, answers to the following questions were sought:

- What is the distribution of the visuals in the 10th grade history textbooks according to the units?
- What is the distribution ratio of the women visuals in the 10th grade history textbooks compared to the total visuals and men visuals?
- Who are the women mentioned in the visuals?
- What kinds of visuals were used for women?
- What kinds of images do the visuals of women present about women?
- Are the visuals of women functionally used in the textbook?

METHOD

Research Model

In this qualitative study, the images of women in the 10th grade history textbook were analyzed. Qualitative research has flexible opportunities and allows the process to reveal perceptions and events in their natural environment with realistic and holistic manner through qualitative data collection methods such as observation, interview and document analysis (Büyüköztürk et al., 2019; Karataş, 2015).

Every research should be conducted with a method. According to Murray (2010), a method is a set of measures and rules used by those working within a specific discipline (cited in Nene, 2014, p.58). Since it is appropriate for the purpose of the study, document analysis was preferred as a method. In the document analysis method, data are obtained by analyzing written documents containing information about the facts and events related to the subject under research. In this method, the researchers should decide what can be used as a data source

and check the originality of the sources. Ways such as understanding the documents, analyzing the needed data and using the data should be followed in order (Yıldırım & Şimşek, 2008).

Data Collection and Data Analysis

This study, which deals with the visuals of women in the 10th grade history textbook, is a qualitative research. The purposively selected small sample in qualitative research allows the researcher to focus on the subject in depth (Patton, 2002). In this study, the sample was kept small in order to examine the visuals in 10th grade history textbooks in more detail. The 10th grade history textbook (Yüksel et al., 2021), which was taught in secondary schools in the 2022-2023 academic year, was selected by purposeful sampling method. In purposive sampling, the researcher has the opportunity to examine in depth the situations that provide rich information about the subject of the study (Yıldırım & Şimşek, 2008).

In this study, content and semiotics analysis were used together to analyze the visuals in the textbook. Content analysis was preferred in order to ensure the reliability of the data and to convert qualitative measures into quantitative measures. Content analysis is the careful, detailed and systematic examination and interpretation of a particular material in order to reveal patterns, themes, prejudices and meanings (Berg & Lune, 2015). According to Tavşancıl and Aslan (2001), content analysis is the objective and systematic classification of information contained in written and oral sources, and making inferences by converting them into numbers.

Bernard (2010), states that content analysis is a method that focuses on the actual content and intrinsic features of printed materials such as textbooks. In the content analysis process, certain coding should be done on the text and categories should be determined (cited in Nene, 2014, p. 50). In this study, the categories determined for the content analysis of women visuals in the 10th grade history textbook are as follows: 1. The ratio and number of visuals including women in the textbook 2. The way women presented in the visuals. Within the framework of the categories, all visuals in the 10th grade history textbook were counted and the total number of women and men images was determined. Woman alone, man alone and male-female group visuals were identified and the numeric data obtained were presented in tables.

Semiotic analysis was used to analyze, understand and interpret the images of women in the 10th grade history textbook. Because, according to Harrison (2003), semiotics is the study to derive meaning from signs. And words, sounds, photographs and pictures can be signs (Bulut & Yurdaşık, 2005; Chiponda & Wassermann, 2015). Signifier and signified are the two components of signs. According to Chiponda and Wassermann (2015), meanings in signs can be revealed through a systematic examination. Signs can have both denotation and connotations. The terms denotation and connotation define the relationship between the signifier and the signified. Interpretation is made by using the direct and connotative meanings of the visuals (Parsa, 2012).

Semiotics deals with everything that can be taken as a sign (Nene, 2014). A systematic analysis of the image is necessary to reveal the messages and meanings conveyed by the images (Rose, 2007). In this research, the following questions were utilized in order to proceed systematically in the semiotic analysis phase:

1. What is the kind of woman visual used in the textbook?
2. Where is the woman visual taken from?
3. In which unit and subject are the women's visuals included?
4. Is the woman in the visual famous?
5. Is the name of the woman included in the visual?
6. Which page is it on?
7. What is nationality of the woman in the visual?
8. What does the woman in the visual do?
9. How is the woman in the visual presented?
10. What information does the visual of the woman reveal?
11. What is the image of the woman in the visual?

With the data obtained in the light of the above questions, the functionality of the visuals that include women in the 10th grade history textbook were also questioned and the findings were given under the related research problem.

In this study, in order to ensure coding consistency during data analysis, an assistant professor from the field of education was asked to do the coding apart from the researcher. Because the coding process is of great importance in the reliability of content analysis. At this stage, two different coders should code the same text in the same way or the same coder should code the text in the same way at two different times (Bilgin, 2014). Miles and Huberman's (1994) agreement formula ($\text{Reliability Percentage} = \frac{\text{Agreement}}{\text{Total Agreement} + \text{Disagreement}} \times 100$) was used to compare the two separate codings made by the researcher and the assistant professor. The agreement rate between the two coding was found to be 0.89.8

Apart from this, all of the images containing the female figure in the book are given in the study. The visuals of women in the study support the accuracy of the data and findings obtained through content analysis. Presenting the data with direct quotations with a descriptive approach is one of the most important strategies to ensure the internal reliability of the research (Yıldırım & Şimşek, 2008). In the study, the direct quotation of the texts related to the images of women also ensures the internal reliability of the research.

Ethical Procedures

Since this study is based on the analysis of the visuals of women in the 10th grade history textbook, it does not require ethical permission.

FINDINGS

The findings obtained in the study are presented within the framework of research problems.

Distribution of the Visuals in the Units of 10th Grade History Textbook

In the first problem of the study, the distribution of the visuals in the all units of 10th grade history textbook was analyzed. The findings are given in Table 1.

Table 1. Distribution of the Visuals in the Units of 10th Grade History Textbook

Unit Name	Total Number of Visuals	Number of Visuals Including Human Figure	Number of Visuals Not Including Human Figure
Unit 1. Seljuk Turkey in the Period of Settlement and Becoming Statehood	37	27	10
Unit 2. Ottoman Politics from Principality to State (1302-1453)	36	19	17
Unit 3. Warriors and Soldiers in the Period of Becoming Statehood	20	17	3
Unit 4. Ottoman Civilization from Principality to State	25	19	6
Unit 5. Ottoman As World Power (1453-1595)	56	41	15
Unit 6. Sultan and the Ottoman Central Organization	17	6	11
Unit 7. Ottoman Social Order in the Classical Age	19	15	4
Total	210	144	66

According to Table 1, the 10th grade history textbook has 7 units. The total number of visuals in these units is 210. While the 144 of these images include human figures, they could not be identified in the 66 visuals. According to the data in the table, the ratio of images containing human figures is 68.57 percent. As for, the rate of visuals without human figures is around 31.42 percent. Unit 5 involves 56 visuals which is the highest number in the table. And the lowest number of visuals is in Unit 6 with only 17.

Additionally, there are a total of 20 maps in the 10th grade history textbook. Together with the maps, the number of visuals reaches 230. However, maps were not used in the analysis because they were not suitable for the purpose of the research.

The Ratio of Women Visuals in 10th Grade History Textbooks Compared to Total Visuals and Men Visuals

The ratio of women visuals in 10th grade history textbooks compared to total visuals and men visuals was revealed by the second problem of the study. The findings regarding the problem are reflected in Table 2 and Table 3.

Table 2. Distribution of the Men Visuals in the Units of 10th Grade History Textbook

Unit Name	Number of Visual Including Men Alone	Number of Visuals Including Men Figures as a Group	Total Number of Visuals in The textbook
Unit 1. Seljuk Turkey in the Period of Settlement and Becoming Statehood	11	15	37
Unit 2. Ottoman Politics from Principality to State (1302-1453)	11	8	36
Unit 3. Warriors and Soldiers in the Period of Becoming Statehood	7	9	20
Unit 4. Ottoman Civilization from Principality to State	13	4	25
Unit 5. Ottoman As World Power (1453-1595)	19	20	56
Unit 6. Sultan and the Ottoman Central Organization	4	2	17
Unit 7. Ottoman Social Order in the Classical Age	1	6	19
Total	66	64	210

According to Table 2, the number of visuals including men alone is 66. In 64 images, men appear in groups. This indicates that 130 of the total 210 visuals contain men figures. The table 2 shows that 61.90 percent of the images are related to men figures. 30.47 percent of the images contain men figures as a group. The rate of visuals containing men alone is 31.42 percent.

Table 3. Distribution of the Women Visuals in the Units of 10th Grade History Textbook

Unit Name	Number of Visual Including Women Alone	Number of Visuals Including Women as a Group	Number of Visuals Including Women-Men as a Group	Total Number of Visuals in The textbook
Unit 1. Seljuk Turkey in the Period of Settlement and Becoming Statehood	-	-	2	37
Unit 2. Ottoman Politics from Principality to State (1302-1453)	-	-	-	36
Unit 3. Warriors and Soldiers in the Period of Becoming Statehood	1	-	-	20
Unit 4. Ottoman Civilization from Principality to State	-	-	2	25
Unit 5. Ottoman As World Power (1453-1595)	1	-	1	56
Unit 6. Sultan and the Ottoman Central Organization	-	-	-	17
Unit 7. Ottoman Social Order in the Classical Age	-	-	7	19
Total	2	-	12	210

As it can be observed in the Table 3, only 2 visuals contain women alone. There are no visual in which women appear as a group. Women and men as a group are seen together in the 12 visuals. According to these results, women appear in 6.66 percent of the total 210 images containing human figures. However, 2 visuals including women alone have a rate of 0.95 percent.

When Table 2 and Table 3 are compared together, the rate of women's appearance in the visuals is considerably lower than the rate of men's appearance. While in the 66 percent of the visuals, men are presented alone, only 2 women are included as a single in the textbook.

Women Mentioned in the Visuals in the 10th Grade History Textbook

In the 10th grade history textbook, only, the name of the Queen Elizabeth is mentioned (Visual 5.45). This visual is under the Unit 5 titled " World Power Ottoman (1453-1595)" (Yüksel et al., 2021, p.153).

On the other hand, the names of 76 men are mentioned in the 130 visuals containing male figures. Most of them are rulers, statesmen, scientists, mystics and artists. The following names can be given as examples: Çaka Bey (Visual 1.1), Karamanoğlu Mehmet Bey (Visual 1.2), Konstantin Monomakhos (Visual 1.4), Ertuğrul Gazi (Visual 2.5), Paul Wittek (Visual 2.7), Halil İnalçık (Visual 2.9), Osman Gazi (Visual 2.12), Sheikh Bedreddin (Visual 2.32), Ahmad Yasawi (Visual 4.1), Yunus Emre (Visual 4.3), II. Mehmed (Visual 5.4), Fausto Zonaro (Visual 5.9) and Gentile Bellini (Visual 5.11) (Yüksel et al., 2021).

The Quality of the Visuals of Women Used in the 10th Grade History Textbook

In this problem of the research, the quality of visuals which include women were identified. The findings are given in Table 4.

Table 4. The Quality of the Visuals of Women Used in the 10th Grade History Textbook

Unit Name	Visual Number	Visual Name	The Quality of the Visuals	Page No
Unit 1. Seljuk Turkey in the Period of Settlement and Becoming Statehood	Visual 1.24	Crusader massacre in Jerusalem (Emile Signol, Versay Palace, France)	Painting	32
Unit 3. Warriors and Soldiers in the Period of Becoming Statehood	Visual 1.31	Oghuz coming to Anatolia	Representative Picture	36
Unit 4. Ottoman Civilization from Principality to State	Visual 3.2	Bâcıyân-ı Rûm	Representative Picture	109
Unit 5: Ottoman As World Power (1453-1595)	Visual 4.14	Eulogy show (Surnâme-i Vehbi)	Miniature	
	Visual 4.18	Bazaar	Painting	113
	Visual 5.45	I. Elizabeth	Gravure	153
	Visual 5.48	Fall of Granada City (Senate Palace, Francisco Pradillay Ortiz)	Painting	155
Unit 7.Ottoman Social Order in the Classical Age	Visual 7.1	Muslim Turks	Representative Picture	187
	Visual 7.2	Non-Muslims (New York Public Library Digital Collections - Wallach Division Picture Collection- Costume-Regional-Turkish-1913	Illustration	187
	Visual 7.4	Hagia Sophia Mosque in Istanbul	Gravure	189
	Visual 7.5	Neighborhood life (William Watts, 1810, Luigi Mayer drawing, New York Public Library Digital Collections	Gravure	189
	Visual 7.13	A Turkish Market, Germain Fabius Brest, 1857)	Painting	196
	Visual 7.18	-	Photograph	203
	Visual 7.19	-	Photograph	204
Total	14			

According to Table 4, the 10th grade history textbook has 14 visuals containing women figures in total. These visuals consist of 4 paintings, 3 representative pictures, 3 gravures, 1 miniature, 1 illustration, and 2 photographs.

Visual 7.18 and Visual 7.19 in the table do not present an obvious women figure. However, they are included in the table since even though indistinctly, it can be stated that women are present in the visuals. These visual are discussed under the heading of the functionality of women images.

Images Revealed About Women by the Visuals Used in the 10th Grade History Textbook

The findings on the images of women obtained from the analysis of the visuals are presented in Table 5.

Table 5. Images Revealed About Women by the Visuals of Women Used in the 10th Grade History Textbook

Unit Name	Page No	Visual Number	Visual Name	Image
Unit 1. Seljuk Turkey in the Period of Settlement and Becoming Statehood	32	Visual 1.24	Crusader massacre in Jerusalem (Emile Signol, Versay Palace, France)	oppressed
	36	Visual 1.31	Oghuz coming to Anatolia	Nomad and the Oppressed
Unit 3. Warriors and Soldiers in the Period of Becoming Statehood	109	Visual 3.2	Bâciyân-ı Rûm	Soldier and Warrior
Unit 4. Ottoman Civilization from Principality to State		Visual 4.14	Eulogy show (Surnâme-i Vehbi)	Social Individuals
Unit 5. Ottoman As World Power (1453-1595)	113	Visual 4.18	Bazaar	Social Individuals
	153	Visual 5.45	I. Elizabeth	Queen
	155	Visual 5.48	Fall of Granada City (Senate Palace, Francisco Pradillay Ortiz)	The Queen and the Tyrant
Unit 7. Ottoman Social Order in the Classical Age	187	Visual 7.1	Muslim Turks	Muslim and Culture Bearer
	187	Visual 7.2	Non-Muslims (New York Public Library Digital Collections - Wallach Division Picture Collection- Costume-Regional-Turkish-1913	Non-Muslim and Culture Bearer
	189	Visual 7.4	Hagia Sophia Mosque in Istanbul	Social Individuals
	189	Visual 7.5	Neighborhood life (William Watts, 1810, Luigi Mayer drawing, New York Public Library Digital Collections	Neighborhood Residents and Social Individuals
	196	Visual 7.13	A Turkish Market, Germain Fabius Brest, 1857)	Social Individuals
	203	Visual 7.18	-	Patriot
	204	Visual 7.19	-	Patriot
Total		14		

Through the visuals given in Table 5, it is possible to get the images of oppressed, nomad, soldier, warrior, social individual, queen, tyrant, Muslim, Non-Muslim, culture bearer, neighborhood dweller and patriotic

woman. In particular, the women are shown in the life and as social individuals through the group visuals with male and female figures (Visual 4.14, Visual 4.18, Visual 7.4, Visual 7.5, and Visual 7.13). In the table, the image

of social individual stands out the most. Apart from that, the image of persecuted, oppressed individuals draws attention in the images showing the massacre committed by the Crusaders in Jerusalem and the Oghuzs who

came to Anatolia as a result of the oppression (Visual 1.24, Visual 1.31). In these visuals, the men figures are also portrayed as oppressed. Images of women as warriors can be found in the visual of Bâciyân-ı Rûm (Visual 3.2), as queen in the visual of Elizabeth I (Visual 5.45), as culture carriers in the visual of Muslim Turks and Non-Muslims (Visual 7.1, Visual 7.2) and as patriotic women in the visual reflecting July 15. However, in most of the images containing female figures, it is almost impossible to recognize women.

Functionality of Visuals of Women Used in the 10th Grade History Textbook

In the last problem of the study, the visuals containing the women pictures and their relationship with the text were analyzed. And also, for all the visuals were given in this study, the purposes of their use were discussed.

In the 10th grade history textbook, the first visual containing women are given in Unit 1, "Seljuk Turkey in the Period of Settlement and Becoming Statehood." Visual 1.24 depicts the Crusaders' massacre in Jerusalem.

Visual 1.24. Crusaders' massacre in Jerusalem (Yüksel et al., 2021, p. 32)

In this visual, which is a painting, men and women are shown as a group. The following information is given about the visual under the heading "The Fall of Jerusalem":

The Franks captured the holy city after a forty-day siege on Friday, 22 Sha'ban 492 Hijri (July 15, 1099). The blond warriors who were scattered through the streets, slaughtered men, women and children, looted houses and plundered mosques (Visual 1.24). When the slaughter was stopped two days later, not a single Muslim was left inside the city walls... (Yüksel et al., 2021, p.32)

This information given in the book and the visual seem to be compatible with each other. From the visual, the image of persecuted people for women, men and children is perceived. Visual 1.24, mainly visualize the subject

of the massacre committed by the Crusaders in Jerusalem. However, it is quite difficult to recognize the female figures in the visual. It can be easily said that it does not aim to give a direct information about the history of

women. In addition, due to the low quality of the visual, it is not simple for the students to notice the female figures in it. Despite this, the positive side of the subject is that the women are also mentioned in the text related to the visual.

The representative picture titled "Oghuzes who came to Anatolia" in Unit 1 is another visual containing woman (Visual 1.31). It is given under the subject of "Mongolian Invasion in Anatolia" (Yüksel et al., 2021, p.36).

Visual 1.31. Oghuzes who came to Anatolia (Yüksel et al., 2021, p.36).

In the book, Visual 1.31 is referred in the text as follows: "*The fact that the Oghuzs who came to Anatolia by fleeing from the Mongol invasion (Visual 1.31) could no longer be kept under control has disrupted the social balance. This led to the Bâbailer Uprising, which spread over a wide area in Anatolia*" (Yüksel et al., 2021, p.36).

In Visual 1.31, with a careful look, shadowy female figures standing in front of the tent can be recognized. However, this is not meaningful in the context of women's history. Because the results of the Mongolian invasion are discussed in the text, and there is no information about women. In conclusion, the purpose of using the image is not to shed light on women history, but to create a visual in the book. Furthermore, it cannot be claimed that the visual with low image quality provides information about women. And, it is possible to think that a "nomadic" image is attributed to women and men in the visual. However, it is not a functional visual for women's history.

The other visual is included in Unit 3 titled "Warriors and Soldiers in the Period of Becoming Statehood." The "Bâcıyân-ı Rûm" (Visual 3.2) is a representative image used in the subject of the military power of the Ottoman Empire during the principality (Beylik) period (Yüksel et al., 2021, p.77).

Visual 3.2. Bâcıyân-ı Rûm (Yüksel et al., 2021, p.77)

Through Visual 3.2, Bâciyân-ı Rûm is presented as a part of the military power of the Ottoman Empire during the principality period. The following information is given in the text on the subject:

Osman Bey's successful military activities with his veterans led other Turkmen tribes to join them. Osman Gazi gave the Turkmen tribes who fought on his side a share of the spoils and granted them the right to settle in the captured lands. In return for the lands which they acquired in this way, the tribes were subordinated to Osman Bey and sent mounted soldiers in times of war. Apart from these, in the Principality Period, the forces belonging to the groups known as Ahiyân-ı Rûm (Ahiler), Bâciyân-ı Rûm, Abdalân-ı Rûm, Gaziyân-ı Rûm also participated in the military expeditions...

Turkish women, who were masters in riding and shooting, participated in wars with men in the Pre-Islamic Period. After the conversion to Islam, this tradition was continued and a women's organization was established in Anatolia under the name of Bâciyân-ı Rûm (Yüksel et al., 2021, p.77).

The sentences above provide information about the warrior characteristics of the "Bacıyan-ı Rum", which is a women's organization. In addition, there is a strong relationship between the text and Visual 3.2. Although Bacıyan-ı Rum is the name of a group, a single woman in a warrior outfit is presented in the visual. However, the visual is helpful in terms of containing information about the history of women. It can be said that the visual is partially functional because the female figure in the image is prominent. Unlike the other visuals, it has also a potential to draw students' attention to the woman's figure directly.

The following question in the "measurement and evaluation" part of the book also contributes to the subject:

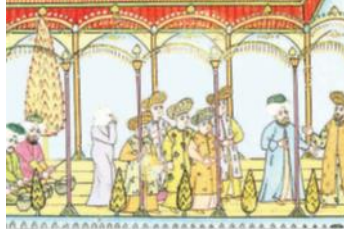
Question 6. Aytuğ, in the history lesson; "Turkish women, who were masters in riding and shooting, participated in wars with men in the Pre-Islamic Period. After the conversion to Islam, this tradition was continued and a women's organization equivalent to the Ahi order was established in Anatolia.

Which of the following concepts describes the women's organization mentioned in Aytuğ's statement?

- A) Abdalân-ı Rûm
- B) Gaziyân-ı Rûm
- C) Bacıyân-ı Rûm
- D) Ahiyân-ı Rûm
- E) Azebs (Yüksel et al., 2021, p.93).

In this question, the information about the women's organization is given and its name is asked. It is noticed that the question is at the level of recalling information. However, Visual 3.2 is one of the functional images of the textbook in the context of women's history.

The miniature visual named "Ortaoyunu" taken from Surnâme-i Vehbi (Visual 4.14) is included in Unit 4 under the title "Folk Culture and Book Culture."

Visual 4.14. Eulogy (Ortaoyunu, Miniature, Surnâme-i Vehbi) (Yüksel et al., 2021, p.109).

The following information is given in the 10th grade history textbook about the miniature visual titled "Eulogy":

From the XVth century, the epithet of nedim and the word of public storyteller (meddah) began to be used in the same sense, and eulogy (meddahlık) became more and more widespread in the XVIth century. During this period, ashiks and instrumental (saz) poets took the places of minstrels. The most prominent of those people, who usually perform their art among the people, found a place for themselves in the palaces (Visual 4.14) (Yüksel et al., 2021, p.109).

When the visual is carefully analyzed, a woman who covers her mouth with a headscarf is noticed in it. Through this visual, it can be thought that women participated in entertainment environments and took part in social life in that period. But it is not easy to recognize the woman figure in the visual. Also, it does not have the qualification to present any image about women to the students. Although the title of the visual is "light comedy/ortaoyunu", the word eulogy/meddah is used in the text. The word of Ortaoyunu is not mentioned in the text. As a result, it is seen that the image is used only to create a visual for the textbook.

Another visual in Unit 4 is a painting titled "Bazaar" (Visual 4.18). This visual is mentioned in the "Structure of the Ottoman City" topic.

Visual 4.18. Bazaar (painting) (Yüksel et al., 2021, p.113).

The structure of the Ottoman city is described in the following sentences in the textbook:

As in all traditional cities, there is a temple (mosque) in the center of the Ottoman city, a central government office (a palace in the capital, a sanjak bey's mansion in the provinces), and finally a covered bazaar (bedesten), similar to the guildhalls and warehouses found in European cities. These are usually monumental buildings. These structures are located on the big square in the center of the city. There is a bazaar where artisans and shopkeepers are located just around this core area (Visual 4.18). The whole or a certain part of each street is occupied by tradesmen working in certain branches (Yüksel et al., 2021, p.113).

Visual 4.18 is used to visualize the word bazaar in the text. In the painting depicting the bazaar, several female figures can be noticed. In this drawing, the image of social individual is attributed to the women. However, Visual 4.18 is not intended to provide information about women.

Visual 5.45, which is an engraving of Queen Elizabeth I, in Unit 5, is given under the title "European Monarchies Seek Support from the Ottomans."

Visual 5.45. Elizabeth I (Engraving) (Yüksel et al., 2021, p.153).

In the book, there is a reference to the visual in the following sentences:

In the Modern Age, the nation states such as France, England and the Netherlands emerging in Europe turned their eyes to the great power in the East, the Ottoman sultan, against the rule of the Holy Roman Emperor and the Pope. Suleiman the Magnificent claimed that he had undertaken the Mohaç Expedition to save King François of France, who had been captured by Charlemagne, from captivity. Later, Queen Elizabeth I of England (Elizabet) (Visual 5.45) was in search of an alliance with the "Great Turk" in the face of the danger of Spanish invasion... (Yüksel et al., 2021, p.153).

In the above sentences, it is also mentioned that the Queen of England Elizabeth I sought an alliance with the Ottoman Empire and the title of queen is emphasized. Only in Visual 5.45, the female figure is included with her name. Elizabeth I is depicted in a royal dress in the visual. The reason for using this visual in the textbook is to create a visual about Elizabeth I. Visual 5.45 which emphasizes the name of a woman as queen, can be considered as a step in the right direction to represent women in the textbook. However, this step is insufficient. Because no other name belonging to a women is mentioned in the in the textbook.

Elizabeth I is also mentioned in the following question in the "Assessment and Evaluation" part of the Unit 5:

Question 4. Queen Elizabeth I of England was looking for an alliance with the "Great Turk" against the Spanish threat in the 16th century. The Ottoman expedition to Corfu in 1538 was actually planned for the conquest of Italy. Accordingly, which Ottoman sultan was the "Great Turk" with whom Elizabeth I sought an alliance?

- A) Mehmet II
- B) Selim I
- C) Bayezid II
- D) Suleiman I
- E) Murad III (Yüksel et al., 2021, p.163).

In the question above, students are asked the name of the Ottoman sultan through Elizabeth I. The question is a recall question. Asking a question through a female figure can also be evaluated positively in terms of the integration of women into history textbooks.

Another image of Unit 5 that includes a female figure is Visual 5.48 titled "The Fall of the City of Granada."

Visual 5.48. The Fall of the City of Granada (Painting, Senate Palace, Francisco Pradillay Ortiz) (Yüksel et al., 2021, p.155)

The visual is given with the following information within the subject about helping Muslims and Jews in Spain:

Isabella and Ferdinand abolished the Granada sultanate in 1492 and formed the Spanish union (Visual 5.48). Europe perceived this victory as a blow to the Islamic world against the fall of Istanbul. Isabella and Ferdinand ordered all Muslims and Jews in their countries to leave the peninsula and to convert to Christianity if they were to stay in the peninsula. For this reason, Muslims migrated in groups to the Muslim countries of North Africa, Algeria and Tunisia on Ottoman ships... (Yüksel et al., 2021, p.155).

In Visual 5.48, a strong female figure dressed as a queen and on horseback is depicted together with men figures. However, male figures are more prominent. The female figure representing Isabella in the visual is almost unnoticeable. It is pretty difficult for students to recognize the image of Isabella through this visual. As for the name Isabella, it is not mentioned in the visual but in the text. In this context, it can be said that the visual is related to the subject text. However, from the perspective of the students, it is not easy to say that this

visual directly reveal a certain information about women. On the other hand, the main subject in the text above is the Ottoman State's policy of protecting Muslims and Jews in Spain.

In Unit 7, Visual 7.1 Muslim Turks and Visual 7.2 Non-Muslims under the title "The Glue of Society, Millet System" contain female figures. These visuals also include male figures.

Visual 7.1. Muslim Turks (Representative Picture) (Yüksel et al., 2021, p.187)

Visual 7.2. Non-Muslims (Illustration) (Yüksel et al., 2021, p.187)

Both visuals present Muslim and Non-Muslim women and men. The clothing style of these women and men draws attention. The visual of Non-Muslims is an illustration. The visual of Muslims is a representative picture. Both of these images are referred to in the same place in the text. The sentences related to the visuals are as follows:

The word "millet", which comes from the Arabic word "milla", means religious community. In the Ottoman Empire, religious communities with defined legal status were called nations. The main element of the state in Ottoman society was the Muslim Turks, who were the dominant nation (Visual 7.1). Non-Muslims (Visual 7.2), on the other hand, consist of nations such as Christians and Jews belonging to different sects, who are protected by Muslim Turks. These nations were defined as separate communities around their own beliefs and traditions and were governed by an administrative and social organization model (Yüksel et al., 2021, p.187)

The information given above describes the nation (millet) system in the Ottoman Empire. The visuals are used to represent the nations in the Ottoman Empire. Therefore, the images are included in the book to create

visuals for these nations. It is seen that the visuals are not intended to provide any information on women's history. Nevertheless, students can get an idea about how Muslim and Non-Muslim women dressed during the Ottoman period through the visuals.

In the 10th grade history textbook, Visual 7.4 titled "Hagia Sophia Mosque in Istanbul" and Visual 7.5 "Neighborhood life" are used on the same page within the topic "The Impact of Islamic Culture in Conquered Places."

Visual 7.4. Hagia Sophia Mosque in Istanbul (Engraving) (Yüksel et al., 2021, p.189)

Visual 7.4 is included in the book to create a visual for the following information:

When the Ottomans conquered a city, they first converted the main church into a mosque and called it the Great Mosque. As a second step, they appointed a kadi and subasi to the city. They also took measures to settle the Turkish Muslim population in the conquered areas. For example, when Fatih conquered Istanbul, he declared Hagia Sophia the "mosque of the great" (Visual 7.4) and gave orders to settle 5 000 families from Anatolia in the city (Yüksel et al., 2021, p.189).

The figures of women with men in front of the Hagia Sophia Mosque can be seen when looking carefully at Visual 7.4. However, it is quite difficult to select the human figures in the visual. Already the visual is given in the book to explain the influence of Islamic culture in conquered places. It does not provide information on women and men directly.

Visual 7.5. Neighborhood life (Engraving, William Watts, 1810, Luigi Mayer drawing, New York Public Library Digital Collections) (Yüksel et al., 2021, p.189)

Visual 7.5 depicts neighborhood life. The information given in the book on this subject is as follows: *"In conquered cities, the Great Mosque formed the center of the neighborhood where the Turks settled. Next to the*

Great Mosque, structures called bazaar, bedesten or arasta were established and neighborhoods were formed around them (Visual 7.5)" (Yüksel et al., 2021, p.189)

In the above information, it is explained how the neighborhoods were formed in the conquered places. In the visual 7.5, it is seen that some women are taking water from the fountain. However, in order to see the female figures, it is necessary to look at the image very carefully. It is not possible to get any information about women through this visual. The main purpose of using Visual 7.5 in the book is to create a visual for neighborhood life.

Another visual of Unit 7 is a painting which depicts the Turkish market (Figure 7.13).

Visual 7.13. (Painting, A Turkish Market, Germain Fabius Brest, 1857) (Yüksel et al., 2021, p.196)

Visual 7.13 is given in the subject describing the guild organization (Lonca) in the Ottoman Empire. The following information is included in the text of the subject: "The Ottoman tradesmen's organization was very systematical. Tradesmen and craftsmen used to operate in certain streets of the bazaars allowed to them. Tradesmen could not work outside the area allocated to them (Visual 7.13)" (Yüksel et al., 2021, p.196).

A few figures of women shopping in the market can be noticed hardly in the visual 7.13. Furthermore, the visual has not a direct relationship with the text describing the guilds. Additionally, it can be questioned that the visual gives any information or provides an idea about the women since the female figures are unclear in the visual. Therefore, Visual 7.13 it just acts as visualization for the textbook.

The last two images in the 10th grade history textbook are Visual 7.18 and Visual 7.19. Both visuals are given under the title "July 15 Democracy and National Unity Day", which is a reading passage.

Visual 7.18. (Yüksel vd., 2021, p.203). **Visual 7.19.** (Yüksel vd., 2021, p.204)

Female figures do not draw attention in both visuals, which are photographs. However, logically, women are assumed to be in the photographs and the visuals were included in the analysis process. The men are more

noticeable in these visuals. As for women, it cannot be obtained information about women from the visuals directly. In the reading passage, the visuals are referred to as follows:

Homeland is an important concept for the Turkish nation. Our religion Islam also attaches great importance to the land of the homeland, freedom, unity and solidarity and considers these as indispensable elements in living the faith. Throughout its history, our nation has always struggled for these values and has fought valiantly against attacks targeting its homeland and freedom (Visual 7.18) (Yüksel et al., 2021, p.203).

Visual 7.18 is used to express the love of the Turkish nation for homeland, nation and freedom. It describes the strong resistance of the people on the night of July 15.

Visual 7.19, on the other hand, aims to emphasize the participation of people from all walks of life and all ages in this resistance: *“Our beloved nation, which defended its homeland by becoming a single fist with people from all segments and all ages, exhibited one of the greatest heroisms of our history on the night of July 15th with its heart full of faith, upright stance, foresight, courage, unity and solidarity (Visual 7.19)”* (Yüksel et al., 2021, p.204).

Based on the information given above, it can be easily said that women also took part in this struggle. According to the information, women are patriots and full of a nation love at least as much as men. On the night of July 15, they displayed a heroic stance too. But the women are not shown closely in Visual 7.18 and Visual 7.19. Although, there are sufficient visual resources on this subject, the lack of women's images in the textbook indicates that the book authors do not show sensitivity to the inclusion of women in history textbooks.

In the 10th grade history textbook, the following visual, which is not given under the title of visuals but is used as the cover picture in the 7th Unit titled "Ottoman Social Order in the Classical Age", also contains female figures. Therefore, it was felt necessary to mention it in the study.

Unit Cover Image: Ottoman social structure (1810, Sokullu Mehmet Pasha Complex Prayer Dome) (Yüksel et al., 2021, p.185)

The cover of Unit 7, "Sokullu Mehmet Pasha Complex Prayer Dome", occupies a large area in the book in terms of size. Therefore, the female figures in the image can be easily recognized. In this image, Ottoman women are involved in social life. It is also possible to get an idea about women's clothing style through the image.

However, since this visual is the cover of a unit, it is only used to decorate the book. Therefore, it does not carry the idea of providing any information about women.

CONCLUSION and DISCUSSION

Visuals are among the most important elements of history textbooks. In history textbooks, visuals such as photographs, representative pictures, maps, graphics, tables, miniatures, engravings, etc. are used a lot. These visual elements are mostly used to visualize events, facts and people. Within the framework of new approaches in history teaching and gender studies, the visuals in the history textbook are also expected to represent women and shed light on their historical roles (Demircioğlu, 2013).

In this study, which was designed as qualitative research and conducted through document analysis method, the visual of women in the 10th grade history textbook were analyzed. According to the findings obtained through content and semiotic analysis, there are of 210 visuals in the 10th grade history textbook. 144 of these images contain human figures. This constitutes approximately 68.57 percent of the visuals. There are also 20 maps in the textbook.

According to the findings, 130 of the visuals include men figures. This proves that 61.90 percent of the visuals are related to men. On the other hand, the visuals of women have a rate of 16.4 percent in the textbook. 66 visuals belong to a single male figure. The number of images presenting a single woman is only two. In the 10th grade history textbook, the rate of the visual containing a single male figure is 31.42 percent, while the rate of the image including a single female figure is 0.95 percent. These rates clearly reveal the inadequacy of women's visuals in the 10th grade history textbook. Studies in this area also confirm the inadequacy of women's visual in history textbooks and reveal that the images in the book are used in favor of men (Aydın, 2022).

Only Queen Elizabeth's name has been identified in the visuals in the 10th grade history textbook. On the other hand, there are 76 men's names in the images. These names mostly belong to statesmen, scientists, mystics and artists. This finding reveals that history textbooks still emphasize political events. The fact that only one woman's name is included in the images of women is an issue that needs to be considered. The absence of any Turkish woman's name in the visuals in the 10th grade history textbook, which includes topics related to Turkish history, should be considered a serious deficiency.

In the 10th grade history textbook, there are 14 visuals including women figures. These visuals consist of 4 paintings, 3 engravings, 2 photographs, 1 miniature and 1 illustration. However, it is quite difficult to recognize women in most of these images.

In the 10th grade history textbook, through the visuals of women, it is possible to get images of women as oppressed, nomad, soldier, warrior, social individual, queen, tyrant, Muslim, Non-Muslim, culture bearer, neighborhood dweller and patriot. In the textbook, the most prominent image that comes to the fore through the group visuals is that women are social individuals. Since the women are mostly shown in social life in groups, it is almost impossible for students to consider this image as related to women. The visual of Bâciyân-ı Rûm (Visual 3.2), which contains a single female figure, carries the image of a warrior woman and the visual of Elizabeth I (Visual 5.45) carries the image of a queen. Apart from these two images, it is almost impossible for students to get meaningful information about women through the group images.

In the last problem of the study, the functionality of women's visuals in the context of the text-visual relationship and the information they provide about women's history was evaluated. Visual 1.24 is partially associated with the text. Because in the text, it is stated that the Crusaders also slaughtered women during the massacres in Jerusalem. In Visual 5.48, which depicts the fall of the city of Granada, Queen Isabella and Ferdinand's persecutions against Muslims and Jews are described. It can be said that this image is partially associated with the text. Visual 3.2, which represents Bâciyan-ı Rum and contains a single female figure, has a strong relationship with the text. However, while Bâciyan-ı Rum represents a group, there is only single woman figure in the visual. Visual 5.45, which shows Elizabeth I as a single woman, is also directly related to the text. The purpose of the remaining 10 images (Visual 1.31, Visual 4.14, Visual 4.18, Visual 7.1, Visual 7.2, Visual 7.4, Visual 7.5, Visual 7.13, Visual 7.18, Visual 7.19) is to visualize the textbook. These images do not aim to reveal the historical roles and experiences of women in general.

The visuals in the textbook have a poor image quality. In order for students to benefit from the images, the visuals must have a high image quality (Demircioğlu, 2011; Doğan & Tuğ, 2017). In addition, visuals should increase students' thinking skills (Taşkın & Açıkalın, 2020) and be clear and understandable (Carney & Levin, 2002). However, most of the visuals containing the female figure are not clear and understandable. They are also not used in a way that they develop students' historical thinking skills. As a result, it is very difficult to say that the visuals of women in the textbook which are mostly intended to decorate the book, are used functionally. It is also not possible for students to develop historical thinking skills through visuals that are not used functionally.

According to the findings of the research, it can be easily said that there is not enough effort to include women's history in textbooks. In fact, an ideal history textbook should pay attention to the issues of gender and women's history (Nene, 2014; Schoeman, 2009). History textbooks in Turkey need to be improved in terms of the integration of women's history into textbooks and gender equality (Alpargu & Çelik, 2016; Aydın, 2022). The fact that history programs still focus more on political events, the authors of the books emphasize the political roles of men, the lack of effort to integrate women's history into textbooks and the selection of images from a patriarchal point of view can prevent women from being visible in history textbooks (Cabecinhas & Laisse, 2021, s. 24; Williams & Bennett, 2016). However, depending on the period described, the difficulty of

accessing women's images should not be overlooked. Because there was no interest in the art of painting in Islamic states, the paintings depicting people were mostly made by western painters until the 19th century. In the paintings of Western painters, Ottoman Harem life and women in the palace draw more attention (Harmankaya, 2015). In addition, the miniatures from Ottoman period include young girls standing at the windows, servants, concubines or women complaining to the sultan stand out. These are secondary roles outside of politics (Deveci, 2015). Therefore, it requires a special effort to reach visuals of women for the periods when photographs were not available. Despite this, photographs of historical ruins and archaeological artifacts containing female figures can easily be used in textbooks (Argit, 2022). It is open to criticism why the representational pictures used for men in history textbooks are not used for women. In order to overcome the obstacles to the inclusion of women in history textbooks, a major change in history textbook writing is needed.

SUGGESTIONS

In the light of the findings of the study, the following suggestions can be made:

- Representative images, which are frequently preferred for male historical figures who do not have real photographs in the textbook, can easily be used for female historical figures too.
- The visuals in the textbook and images of women should be presented in a way that develops students' historical thinking skills.
- Within the framework of the constructivist approach, students should be enabled to access information about women's history through visuals and to construct information on their own.
- Further research should be conducted on the integration of women's history into history textbooks and the functional use of images of women.

ETHICAL TEXT

In current study; journal writing rules, publishing principles, research and publishing ethics rules and journal ethics rules are followed. The authors are responsible for all kinds of violations related to the study. This study does not require ethical committee approval.

Authors Contribution Rate: The author's contribution rate to the article is 100%.

REFERENCES

- Aktaş, Ö. & Aslan, H. (2021). A research on visual reading skills of eighth grade students, *International Online Journal of Educational Sciences*, 13 (3), 791-809.
- Aktaş, Ö. & Özmen A. (2014). Female image according to the secondary school students' opinions, *The Journal of SAU Education Faculty*, 76-94.
- Alpargu, M. & Çelik, H. (2016). The place of women history in the current history textbooks in Turkey. *International Online Journal of Educational Sciences*, 8 (2), 131-144.

- Argıt, B. İ. (2022). Primary sources that can be employed in the field of history of Ottoman women, *Mediterranean Journal of Gender and Women's Studies*, V (2), 260-289.
- Aydın, L. (2022) Examining and evaluating secondary education history curricula and textbooks in terms of gender equality, *XVIII. Turkish History Congress, 1-5 October 2022, VII*, 397-420. <https://www.ttk.gov.tr/wp-content/uploads/2022/03/15-LokmanAydin.pdf>
- Berg, B. L. & Lune, H. (2015). *Qualitative research methods for the social sciences*. Eğitim.
- Bilgin, N. (2014). *Content analysis in social sciences*. Siyasal Publishing.
- Bulut, T & Yurdaışık, A. (2005). Visual semiotics and interpretation in the television commercial. *AS/SA*, 6(16), 46-54.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıççakmak E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2019). *Scientific research methods in education*. Pegem.
- Can, S. (2009). The visible face of women in history textbooks, *Sakarya University International-Interdisciplinary Women's Studies Congress, 5-7 March 2009, Congress Proceedings II*, 281-290.
- Carney, R. N., & Levin, J. R. (2002). Pictorial illustrations still improve students' learning from text. *Educational Psychology Review*, 14(1), 5-26. <https://doi.org/10.1023/A:1013176309260>.
- Cabecinhas, R. ve Laisse, S. (2021). "Who wants to be erased?" images of women in history textbooks in Mozambican education. *Vista*, 8 July-December 2021,1-24. <https://doi.org/10.21814/vista.3517>
- Ceyhan, E., & Yiğit, B. (2004). *Subject area textbook review*. Anı.
- Chick, K.A. (2006). Gender balance in K-12 American history textbooks. *Social Studies Research and Practice*, 1(3), 284-290.
- Chiponda, A. & Wassermann, J. (2015). An analysis of the visual portrayal of women in junior secondary Malawian school history textbooks. *Yesterday & Today*, 14, 208-237. DOI: <http://dx.doi.org/10.17159/2223-0386/2015/n14a9>,
- Çeçen, M. A. & Çiftçi, Ö. (2007). Examining the texts in the 6th grade Turkish textbooks in terms of genre and theme. *Journal of National Education*, (173), 39- 49.
- Demircioğlu, E. (2014). View of Turkish history teachers about text and visual materials of 10th and 11th grades Turkish history textbooks in terms of gender representation: Example of Trabzon.. [Unpublished doctoral thesis]. Ataturk University Institute of Educational Sciences.
- Demircioğlu, E. (2011). *Views of history teachers about the visuals in the 9th grade history textbook*. [Unpublished master's thesis]. Karadeniz Technical University.
- Demircioğlu, İ. H. (2013). New approaches in history textbook writing. *Black Sea Studies*, (38) Summer, 19-133.
- Deveci, A. (2015). Women with secondary importance in Ottoman miniature, *The Journal of International Social Research*, 8 (37), 431-442.
-

- Doğan, Y. & Tuğ, O. (2017). Examining the social studies textbooks of successful countries in international exams and Turkey in terms of design dimension, *International Journal of New Approaches in Social Studies*, 1, 56-79.
- Halis, İ. (2004). Common types of materials used in teaching environment (social science-mathematics). *Instructional technologies and material development*. (Ed.) R. Yıldız, Atlas Bookstore, 51 – 75.
- Harmankaya, H. (2015). Turkish women's figures and clothing properties seen in Ottoman term orientalist paintings, *International Journal of Science Culture and Sport*, 3. Doi : 10.14486/IJSCS344
- Harrison, C. (2003). Visual social semiotics: Understanding how still images make meaning. *Technical Communication*, 50(1), 46-60.
- Hurduzeu, N. (2016). Images as teaching aid materials within the history class. *Philosophy, Communication, Media Sciences*, 4(4), 147-158.
- İşler, A. Ş. (2003). The basic principles and contributions of using illustration in written course materials. *Journal of National Education*, 157, 1-18.
- Karataş, Z. (2015). Qualitative research methods in the social sciences. *Journal of Spiritual Based Social Work Research* 1(1), 62-80.
- Kasmaienezhadford, S., Pourrajab, M. & Rabbani, M. (2015). Effects of pictures in textbooks on students' creativity. *Multi Disciplinary Edu Global Quest (Quarterly)*, 4(2),83-96.
- Köse, M. & Türkan, F. (2018). History teachers' views on the updated 9th grade history curriculum and history textbook. *Journal of History School (JOHS)*, 11 (XXXVII-2), 152-185.
- Köstüklü, N. (1999). *Social sciences and history teaching*. Günay.
- MoNE. (2007). *Secondary school 9th grade history lesson program*. MEB Publishing
- MoNE (2018). *Secondary history course (9th, 10th and 11th grades) curriculum*, <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=344>
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis*. Sage.
- Nene, N. P. (2014). *An analysis of the visual images of women in grade 12 South African history textbooks*, [Unpublished Master Thesis]. The School of Education of the University of KwaZulu-Natal.
- Parsa, A.F (2012). Visual semiotics: How still images mean? : interpreting still images by using semiotic approaches. https://www.academia.edu/5370975/Visual_Semiotics_How_Still_Images_Mean_Interpreting_Still_Images_by_Using_Semiotic_Approaches
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research evaluation methods*. Sage.
- Paykoç, F. (1991). *History teaching*. Anadolu University Open Education Faculty Publications.

Rayle, C. (2020). Herstory: An analysis of the representation of women in middle grades U.S. history textbooks.

Student Research Submissions. (374).

https://scholar.umw.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1393&context=student_research

https://scholar.umw.edu/student_research/374

Rose, G. (2007). *Visual methodologies: an introduction to the interpretation of visual materials*. Sage.

Schoeman, S. (2009). The representation of women in a sample of post 1994 South African school history textbooks. *South African Journal of Education*, 129, 541-556.

Taşkın, M. & Açıklın, M. (2019). The examination of visuals used in middle school social studies textbooks according to teacher's preferences (example of İstanbul province) *International Karamanoğlu Mehmetbey Journal of Educational Research*, 2(2) , 133-146 . DOI: 10.47770/ukmead.738747

Tavşancıl, E. & Aslan, E. (2001). *Content analysis and application examples for oral, written and other materials*. Epsilon.

Turan, İ. & Aslan, H. (2015), *Öğretmen adaylarının tarihi görselleri analiz düzeyleri*, *TUHED*, 4 (2), 87-112.

Williams, F. J. & Bennett L. B. (2016). The progressive era: how American history textbooks' visuals represent women, *Social Studies Research and Practice*, 11(1), 124-135.

Yaşar, O., & Seremet, M. (2007). A comparative analysis regarding pictures included in secondary school geography textbooks taught in Turkey. *International Research in Geographical and Environmental Education*, 16(2), 157-187. DOI: 10.2167/irgee216.0.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2008). *Qualitative research methods in social sciences*. Seçkin.

Yüksel, E., Kapar, M., Bağcı, Ö., Bildik, F., Şahin, K., Şafak, L., Ardıç, M., & Yıldız, S. (2021). *9th grade history textbook*. MEB.

10. SINIF TARİH DERS KİTABINDA YER ALAN KADIN GÖRSELLERİNİN ANALİZİ

Öz

Görseller, tarih ders kitaplarının en önemli unsurları arasındadır. Tarih öğretimindeki yeni yaklaşımlar ve toplumsal cinsiyet çalışmaları çerçevesinde tarih ders kitabındaki görsellerin, kadınları temsil etmesi ve tarihsel rollerine ışık tutması beklenmektedir. Nitel bir yaklaşım ve doküman analizi yöntemiyle gerçekleştirilen bu çalışmada, 2022-2023 eğitim-öğretim yılında kullanılan 10. sınıf tarih ders kitabındaki kadın görselleri incelenmiştir. Ders kitabındaki görsellerin analizinde, içerik ve göstergebilimsel analiz birlikte kullanılmıştır. Çalışmanın bulgularına göre, 10. sınıf tarih ders kitabında toplam 210 görsel yer almaktadır ve kadın görsellerinin oranı erkek görsellerine kıyasla oldukça düşüktür. Görsellerin yüzde 61,90'ı erkeklerle ilgilidir. Kadın görselleri ise ders kitabında yüzde 16,4'lük bir orana sahiptir. Ancak görsellerin çoğunda kadın figürleri tanınmamakta ve doğrudan kadın deneyimlerine ilişkin bilgi vermemektedir. Kadın görsellerinin sadece 2'sinde tek bir kadın figürü yer almaktadır ve bu iki görselin konu metinleriyle güçlü bir ilişkisi vardır. Diğer kadın görselleri çoğunlukla ders kitabında sadece görsel oluşturmaktadır. Görseller aracılığıyla ezilen, göçebe, asker, savaşçı, sosyal birey, kraliçe, tiran, Müslüman, Gayrimüslim, kültür taşıyıcısı, mahalle sakini ve vatansever kadın imgelerine ulaşmak mümkündür. Bu imgelerin daha çok siyasi olay ve olgularla ilgili olduğu farkedilmektedir. Ancak öğrencilerin görsellerdeki kadın imgelerini fark etmeleri ve kadınlarla ilgili bilgi edinmeleri hiç kolay değildir. Araştırmanın bulguları, 10. sınıf tarih ders kitaplarındaki görsellerin kadın tarihi ve deneyimlerine yer verme kaygısıyla kullanılmadığını ortaya koymaktadır. Görseller ders kitaplarını süslemenin dışında tarihsel düşünme becerilerini geliştirecek şekilde kullanılmalıdır. Öğrencilerin görseller aracılığıyla kadın tarihine ilişkin bilgiye ulaşmaları ve bilgiyi kendilerinin yapılandırılmaları sağlanmalıdır. Kadın tarihinin tarih ders kitaplarına entegrasyonu ve kadın görsellerinin işlevsel kullanımı konusunda daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır. Ders kitabı yazarlarının da bu konuya hassasiyetle yaklaşmaları gerekmektedir.

Anahtar kelimeler: Kadın tarihi, toplumsal cinsiyet, ders kitabı, tarih ders kitabı, kadın görselleri

GİRİŞ

Öğretim programları doğrultusunda hazırlanan ders kitapları, eğitim-öğretim sürecindeki güçlü rolünü hâlâ korumaktadır. İçerik ve görselleri ile öğretilmesi gerekenler hakkında genel bir bakış açısı sağlamaktadır (Rehman vd., 2022; Nene, 2014). Genel anlamda, ders kitapları, öğretmenlerin öğrettiklerine ve öğrencilerin öğrendiklerine hükmetmektedir. Bu aynı zamanda ders kitaplarının gücünü göstermektedir (Nene, 2014). Bu bağlamda, ders kitaplarının büyük bir titizlikle ve pedagojik ilkelere göre hazırlanması oldukça önemlidir. İyi bir ders kitabı, öğrencinin bilişsel ve duyuşsal becerilerini geliştirmeye yardımcı olmalıdır. Bunun dışında öğrencilerin yaşına ve bilgi seviyesine uygun zengin metinlerden oluşmalıdır (Çeçen ve Çiftçi, 2007).

Görsel tasarımıyla, iç ve dış yapısıyla iyi hazırlanmış bir ders kitabı, eğitim-öğretim sürecinin en etkili kaynaklarından ve araçlarından biri olabilir (Aslan ve Polat, 2008; Rehman vd., 2022). Özellikle ders kitaplarındaki görsellerin üzerinde dikkatli durulması önemlidir. Çünkü bir görsel, binlerce kelimeye bedel, mesajlar taşıyabilmektedir (Nene, 2014; Chiponda ve Wassermann, 2015). Aynı zamanda görsellerin, öğrencilerin dikkatini çekme, motive etme, soyut kavramları somutlaştırma ve konuyu öğrenmeyi kolaylaştırma gibi faydaları vardır. Görseller öğrencilerin hayal gücünü geliştirmekte ve yaratıcılıklarını da etkilemektedir (Kasmaienezhadford vd., 2015; Turan ve Aslan). Öğrenmedeki güçlü rolüne rağmen, tarih ders kitaplarında görsel oranlarının hızla artması ise 20. Yüzyıldan sonra gerçekleşmiştir (Aktaş ve Aslan, 2021).

Öğrencilerin ders kitaplarındaki görsellerden faydalanabilmesi için, öncelikle görsellerin içerikle uyumlu olması, içeriği somutlaştırması (Ceyhan ve Yiğit, 2004; Yaşar ve Şeremet, 2007) ve öğrenci seviyesine uygun olması (Doğan ve Tuğ, 2017; Halis, 2004; İşler, 2003; Taşkın ve Açıkalin, 2020) gereklidir. Kitaplardaki görsellerin, öğrencilerin düşünme becerilerini artırması (Taşkın ve Açıkalin, 2020), açık ve anlaşılır olması (Carney ve Levin, 2002), baskı kalitesinin yüksek olması (Demircioğlu, 2011), görsellerin daha etkili kullanılmasını kolaylaştırmaktadır.

Levin'e (1981) göre, ders kitaplarında kullanılan görsellerin, aşağıda verilen beş önemli işlevi bulunmaktadır:

1. Süsleme: Görseller, içeriği daha dikkatli çekici hale getirme ve ders kitabını sıkıcılıktan kurtarmayı sağlayabilir. Burada kullanılan görselin içerikle uyumlu olması önemlidir.
2. Temsil: Ders kitabında anlatılan bir yeri, bir olayı veya bir kişiyi görselleştirmeye yardım edebilir. Görsel neyi temsil ediyorsa, onun özelliğini yansıtmak durumundadır.
3. Dönüştürme: Görseller, içerikte verilen anahtar bilginin hatırlanmasını kolaylaştırabilir. Öğrencilerin içerikte verilen bilgiyi kolayca fark etmelerine görseller yardım etmelidir.
4. Düzenleme: Görseller, birbiriyle uyumlu bir şekilde verilerek, öğrencinin bilgiyi zihninde doğru yerleştirmesine yardımcı olabilir. Hazırlanan görsellerin buna katkı sağlayıcı nitelikte olması önemlidir.
5. Yorumlama: Ders kitaplarında kullanılan görseller, öğrencilerin yorum yapabilmelerine fırsat vererek, içeriği daha iyi anlamalarını sağlayabilir (akt. Taşkın ve Açıkalin, 2020, s.134).

Hiç şüphesiz yukarıda sıralanan işlevler ve özellikler, tarih ders kitaplarında kullanılan görsellerin de taşıması gereken özelliklerdir. Özellikle, doğası gereği geçmiş ele alan tarih ders kitapları için görseller daha fazla önem arz etmektedir. Çünkü tarih derslerinde, öğrencilerin anlatılan konuyu somutlaştırabilmesi ve anlamlandırabilmesinde, görseller vazgeçilmez araçlardır. Tarih derslerinde, metinle birlikte kullanılan resim ve fotoğraflar, anlatılan dönem hakkında pek çok mesajın ortaya çıkarılması konusunda öğretmenlere kolaylık sağlamaktadır (Köstüklü, 1999). Önemli noktalardan biri de, görsellerin doğru yerde ve amaca uygun kullanılmasıdır. Uygun zamanda kullanılan görseller, öğrencilere bilgi aktarımını kolaylaştırmakta ve dersin verimliliğini artırmaktadır (Hurduzeu, 2016). Tarih derslerinde, öğrencilerin görselleri eleştirel bir bakış açısıyla incelemesi ve yorumlaması sağlanmalıdır (Paykoç, 1991). Bu konuda da öğretmenlere önemli görevler düşmektedir. Fakat, araştırmalar, tarih öğretmenlerinin tarih ders kitaplarında bulunan görselleri nitelikli ve işlevsel bulmadığını ortaya koymaktadır. Tarih öğretmenleri aynı zamanda görselleri etkili bir şekilde kullanma konusunda kendilerini yetersiz hissetmektedirler (Demircioğlu, 2011; Köse ve Türkan, 2018). Aktaş ve Aslan (2021) ise çalışmalarında öğrencilerin de görselleri uygun stratejiler kullanarak analiz edemediğini, tarihsel figürlerle onların yaşadıkları dönemler arasında ilişki kurma konusunda güçlük yaşadıklarını ortaya koymaktadırlar.

Tarih ders kitaplarında görsellerin kullanımı ile ilgili beklentilerden biri de görsellerin toplumun bütün unsurlarını kapsayan ve kadınları da içeren bir nitelikte olmasıdır. Bu beklentinin ortaya çıkmasında tarih öğretimindeki yeni yaklaşımlar ve toplumsal cinsiyet çalışmaları güçlü bir etkiye sahiptir. Demircioğlu'na (2013) göre, tarih öğretimindeki yeni yaklaşımların bir gereği olarak, tarih ders kitaplarında kadınların tarihsel rol ve çabalarına yer verilmelidir. Bu gereklilik, tarih ders kitabında yer alan görseller için de geçerlidir. Aynı zamanda günümüzde kadın imajının şekillendirilmesinde, tarih ders kitaplarının ve görsellerin önemli bir rolü olduğunun gözden kaçırılmaması gerekmektedir (Aktaş ve Özmen, 2014). Çünkü görseller, insanların yaşam deneyimlerinin bir kısmını temsil etmekte, öğrencilerin dikkatini bu deneyimlere çekmektedir (Rehman vd., 2022). Tarih ders kitabında kadınların deneyimlerini yansıtan görseller, kadınları da tarihin öznesi haline getirmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı da toplumsal cinsiyet eşitliğini ilke olarak benimsemiş ve tarih programlarını bu yönde düzenleme çabasına girmiştir. Tarih Dersi Öğretim Programının, "Ders Kitabı Yazımında Dikkat Edilecek Hususlar" kısmında "ders kitabı içeriği toplumsal cinsiyet eşitliği dikkate alınarak hazırlanmalıdır" maddesine yer verilmiştir (MEB, 2018).

Tarih ders kitaplarındaki görseller, daha çok kadınları temsil etme düzeyi ve görsellerin kadınlara yüklediği imajlar bağlamında analiz edilmektedir. Bu alanda yapılan çalışmaların ortaya koyduğu bulgular, tarih ders kitaplarında yer alan görsellerin kadınları yeterince temsil etmediğini göstermektedir. Chick (2006) araştırmasında, K-12 Amerikan tarih ders kitaplarında kadın görsellerinin azlığına dikkat çekmekte ve erkek görsellerinin daha fazla olduğunu ifade etmektedir. Can (2009), tarih ders kitaplarında kadınların neredeyse görünmez olduğunu belirtmektedir. Kadın tarihine uygun minyatür, resim, fotoğraf, çizim vb. malzemelerin görselleştirmede kullanılması gerektiğini düşünmektedir. Chiponda ve Wassermann (2015), çok sayıda ülkenin

tarih ders kitabında, kadın görsellerinin yetersiz olduğunu, kadın deneyimlerinin yok sayıldığını ve kitapların erkek merkezli yazıldığını ortaya koymaktadır. Demircioğlu'da (2014) benzer şekilde, 10. ve 11. sınıf tarih ders kitaplarında yer alan görsellerin, kadın ve çocukları fazla temsil etmediğini ve fazlasıyla erkek merkezli olduğunu ifade etmektedir. Nene'ye (2014) göre, tarih ders kitaplarında kadınlar hâlâ cinsiyetçilik bariyerine takılmaktadır. Rayle (2020) ise, daha çok askeri ve siyasi konulara ağırlık veren Amerika tarih ders kitaplarının, kadınların deneyimlerini, çabalarını, rollerini tam olarak yansıtmadığını ve bu bağlamda geliştirilmesi gerektiğini düşünmektedir. Aydın (2022), tarih ders kitaplarındaki kadın görsellerinin yetersizliğine vurgu yapmakta, toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında bu durumu bir sorun olarak değerlendirmektedir.

Bu çalışmada ise, güncel 10. sınıf tarih ders kitabında (2021) yer alan kadın görselleri analiz edilmiştir. Toplumsal cinsiyet ve kadın tarihi çalışmalarının, halihazırda kullanılan 10. sınıf tarih ders kitabına yansımaya düzeyini ortaya koyması bakımından çalışma önem arz etmektedir. Aynı zamanda tarih ders kitaplarındaki kadın görsellerine ilişkin mevcut eksiklere ışık tutarak alana katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

Bu çalışmanın amacı, 10. Sınıf tarih ders kitabında yer alan kadın görsellerini analiz ederek, bu görsellerin niteliğini ve işlevselliğini ortaya koymaktır. Kadın görsellerinin tarih ders kitabındaki oranı da ele alınmıştır. Çalışmanın amacı doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- 10. Sınıf tarih ders kitaplarında yer alan görsellerin ünitelerdeki dağılım oranı nedir?
- 10. Sınıf tarih ders kitaplarında yer alan kadın görsellerinin toplam görsellere ve erkek görsellerine kıyasla dağılım oranı nedir?
- Görsellerde ismi geçen kadınlar hangileridir?
- Kadınlara ilişkin ne tür görseller kullanılmıştır?
- Kadın görselleri kadınlar hakkında ne tür imajlar sunmaktadır?
- Kadın görselleri işlevsel kullanılmış mıdır?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Nitel yaklaşımla gerçekleştirilen bu çalışmada 10. sınıf tarih ders kitabında yer alan kadın görselleri analiz edilmiştir. Nitel araştırmalar esnek imkanlara sahiptir. Gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemleri üzerinden, algıların ve olayların doğal ortamlarında gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik sürecin izlenmesine fırsat vermektedir (Büyüköztürk vd., 2019; Karataş, 2015).

Doküman analizi yönteminde, incelenen konuyla ilgili olgu ve olaylar hakkında bilgi içeren yazılı belgeler analiz edilerek veri sağlanmaktadır. Bu yöntemde araştırmacı, veri kaynağı olarak neyi kullanabileceğine karar vermeli

ve kaynakların özgünlüğünü kontrol etmelidir. Dökümanları anlama, ihtiyaç duyulan verileri analiz etme ve verileri kullanma gibi yollar sırayla izlenmelidir (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s.187).

Verilerin Toplanması ve Analizi

Nitel bir araştırma olan bu çalışmada 10. sınıf tarih ders kitabında yer alan kadın görselleri ele alınmıştır. Nitel araştırmalarda amaçlı olarak seçilen küçük örneklem, araştırmacının konuya derinlemesine odaklanmasına imkan sağlamaktadır (Patton, 2002). Bu araştırmada 10. Sınıf tarih ders kitaplarında yer alan görsellerin daha detaylı ele alınması için örneklem küçük tutulmuştur. 2022-2023 eğitim-öğretim yılında ortaokullarda okutulan 10. sınıf tarih ders kitabı (Yüksel vd., 2021) amaçlı örnekleme yöntemi ile seçilmiştir. Amaçlı örneklemede, araştırmacı çalışma konusu hakkında zengin bilgi sağlayan durumları, derinlemesine inceleme fırsatı elde etmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Bu çalışmada içerik ve göstergebilim analizi (semiotics analysis) birlikte kullanılmıştır. İçerik analizinin tercih edilme nedeni, verilerin güvenliğini sağlamak ve nitel ölçümleri nicel verilere çevirmektir. İçerik analizi, kalıpları, temaları, önyargıları ve anlamları ortaya koymak amacıyla belirli bir materyalin dikkatlice, ayrıntılı ve sistematik olarak incelenmesi ve yorumlanmasıdır (Berg ve Lune, 2015). Tavşancıl ve Aslan'a (2001) göre, içerik analizi, yazılı ve sözlü kaynakların içerdiği bilgileri, objektif ve sistemli olarak sınıflandırma, sayılara dönüştürerek çıkarımlarda bulunmadır. Bernard (2010), içerik analizinin, ders kitapları gibi basılı materyallerin gerçek içeriğine ve içsel özelliklerine odaklanan bir yöntem olduğunu belirtmektedir. İçerik analizi yapılırken, metin üzerinde belirli kodlamalar yapılmalı ve kategoriler belirlenmelidir (akt. Nene, 2014, s. 50). 10. sınıf tarih ders kitabında yer alan kadın görsellerinin içerik analizinde belirlenen kategoriler şunlardır: 1. Ders kitabında yer alan kadın görsellerinin sayısı ve oranı 2. Görsellerdeki kadınların sunum şekli. Kategoriler çerçevesinde 10. sınıf tarih ders kitabında yer alan tüm görseller sayılmış, toplam kadın ve erkek görsel sayısı belirlenmiştir. Analizin devamında, kadın görsellerinin toplam görsellere ve erkek görsellerine oranı hesaplanmıştır. Tek kadın, tek erkek ve birlikte kadın-erkek figürleri içeren görseller sayılarak, elde edilen veriler tablolarda sunulmuştur.

10. sınıf tarih ders kitabında yer alan kadın görsellerini analiz etmek, anlamak ve yorumlamak için göstergebilim analizi (semiotics analysis) kullanılmıştır. Çünkü Harrison'a (2003) göre, göstergebilim, göstergelerden anlam çıkarmak amacıyla yapılan incelemedir. Kelimeler, sesler, fotoğraflar ve resimler bir gösterge olabilmektedir (Bulut ve Yurdaşık, 2005; Chiponda ve Wassermann, 2015). Gösteren (signifier) ve gösterilen (signified), göstergelerin iki bileşenidir. Chiponda ve Wassermann'a göre (2015), göstergelerdeki anlamlar sistematik bir inceleme ile ortaya çıkarılabilir. Göstergeler hem düz anlam hem de yan anlamlar taşımaktadır. Gösteren ve gösterilen arasındaki ilişkiyi, düz anlam ve yan anlam terimleri tanımlamaktadır. Göstergebilimde, imgelerin düz ve yan anlamları kullanılarak anlamlandırma yapılmaktadır (Parsa, 2012). Göstergebilim, gösterge olarak alınabilecek her şeyle ilgilenmektedir (Nene, 2014). Görsel üzerinde sistematik bir incelemenin yapılması, görselin iletildiği mesajların ve anlamların ortaya çıkarılması için gereklidir (Rose, 2007). Bu araştırmada, göstergebilim analizi aşamasında sistematik ilerleyebilmek için aşağıdaki sorular kullanılmıştır:

1. Ders kitabında kullanılan kadın görselinin türü nedir?
2. Kadın görseli nereden alınmıştır?
3. Hangi ünite ve konuda yer almaktadır?
4. Görselde yer alan kadın meşhur mudur?
5. Görselde kadının ismine yer verilmiş midir?
6. Hangi sayfada yer almaktadır?
7. Hangi millettendir?
8. Görseldeki kadın/kadınlar ne yapmaktadır?
9. Görseldeki kadın/kadınlar nasıl tasvir edilmektedir?
10. Kadın görselinin ortaya koyduğu bilgi nedir?
11. Kadın görselinin ortaya koyduğu imaj nedir?

Yukarıdaki sorular ışığında ulaşılan verilerle, 10. Sınıf tarih ders kitabında yer alan kadın görsellerinin işlevselliği de sorgulanmış ve bulgular ilgili problem altında verilmiştir.

Bu çalışmada veri analizi sırasında kodlama tutarlılığını sağlamak için araştırmacının dışında, eğitim alanından bir doktor öğretim üyesinden kodlama yapması istenmiştir. Çünkü içerik analizinin güvenilirliğinde kodlama işlemi büyük önem taşımaktadır. Bu aşamada, iki farklı kodlayıcının aynı metni aynı şekilde kodlaması ya da aynı kodlayıcının metni iki farklı zamanda aynı şekilde kodlaması gereklidir (Bilgin, 2014). Araştırmacı ve doktor öğretim üyesi tarafından yapılan iki ayrı kodlamanın karşılaştırılmasında Miles ve Huberman'ın (1994) formülü $[(\text{Güvenirlik} = \text{görüş birliği} / \text{görüş birliği} + \text{görüş ayrılığı}) \times 100]$ kullanılmıştır. İki kodlama arasındaki uyum oranı ise 0.89.8 olarak bulunmuştur.

Bunun dışında, kitapta kadın figürü içeren görsellerin hepsi çalışma içinde verilmiştir. Çalışmada içinde yer alan kadın görselleri, içerik analizi ile elde edilen verilerin ve bulguların doğruluğunu desteklemektedir. Verilerin betimsel bir yaklaşımla doğrudan alıntılarla sunulması, araştırmacının iç güvenilirliğini sağlamanın en önemli stratejilerinden birisidir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Çalışmada, kadın görselleriyle ilişkili metinlerin doğrudan alıntılanması, araştırmacının iç güvenilirliğini de sağlamaktadır.

Etik Süreci

Bu çalışma, 10. Sınıf tarih ders kitabında yer alan kadın görsellerinin analizine dayandığı için etik izin gerektirmemektedir.

BULGULAR

Araştırmada elde edilen bulgular araştırmacının problemleri altında sunulmuştur.

10. Sınıf Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Görsellerin Ünitelere Göre Dağılımı

Araştırmacının ilk probleminde, 10. sınıf tarih ders kitabında yer alan görsellerin ünitelere göre dağılımı analiz edilmiştir. Bulgular Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. 10. Sınıf Tarih Ders Kitabında Görsellerin Ünitelere Göre Dağılımı

Ünite Adı	Toplam Görsel Sayısı	İnsan Figürü İçeren Görsel Sayısı	İnsan Figürü İçermeyen Görsel Sayısı
1. Ünite: Yerleşme ve Devletleşme Sürecinde Selçuklu Türkiye'si	37	27	10
2. Ünite: Beylikten Devlete Osmanlı Siyaseti (1302-1453)	36	19	17
3. Ünite: Devletleşme Sürecinde Savaşçılar ve Askerler	20	17	3
4. Ünite: Beylikten Devlete Osmanlı Medeniyeti	25	19	6
5. Ünite: Dünya Gücü Osmanlı (1453-1595)	56	41	15
6. Ünite: Sultan ve Osmanlı Merkez Teşkilatı	17	6	11
7. Ünite: Klasik Çağda Osmanlı Toplum Düzeni	19	15	4
Toplam	210	144	66

Tablo 1'e göre 10. Sınıf tarih ders kitabında 7 ünite bulunmaktadır. Bu ünitelerde toplam 210 görsel yer almaktadır. Bu görsellerin 144'ü insan figürü içerirken, 56 görselde insan figürü tespit edilememiştir. Tablodaki verilere göre, insan figürü içeren görseller yaklaşık %68.57'lik bir orana sahiptir. İnsan figürü içermeyen görsellerin oranı ise %31.42'dir. 56 ile en fazla görsel 5. Ünite, 17 ile en az görsel ise 6. ünite yer almaktadır.

Bunların dışında 10. Sınıf tarih ders kitabında toplam 20 harita bulunmaktadır. Haritalarla birlikte görsel sayısı 230'a ulaşmaktadır. Ancak haritalar araştırma amacına uygun olmadığı için analizde kullanılmamıştır.

10. Sınıf Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Kadın Görsellerinin Toplam Görsellere ve Erkek Görsellerine Göre Oranı

Araştırmanın ikinci problemde 10. Sınıf tarih ders kitaplarında yer alan kadın görsellerinin toplam görsellere ve erkek görsellerine kıyasla oranı ortaya konulmuştur. Probleme ilişkin bulgular Tablo 2 ve Tablo 3'e yansıtılmıştır.

Tablo 2. 10. Sınıf Tarih Ders Kitabında Yer Alan Erkek Görsellerinin Ünitelere Göre Dağılımı

Ünite Adı	Tek Erkek Figürü İçeren Görsel Sayısı	Grup Olarak Erkek Figürü İçeren Görsel Sayısı	Kitaptaki Toplam Görsel Sayısı
1. Ünite. Yerleşme ve Devletleşme Sürecinde Selçuklu Türkiye'si	11	15	37
2. Ünite. Beylikten Devlete Osmanlı Siyaseti (1302-1453)	11	8	36
3. Ünite. Devletleşme Sürecinde Savaşçılar ve Askerler	7	9	20
4. Ünite. Beylikten Devlete Osmanlı Medeniyeti	13	4	25
5. Ünite. Dünya Gücü Osmanlı 1453-1595	19	20	56
6. Ünite. Sultan ve Osmanlı Merkez Teşkilatı	4	2	17
7. Ünite. Klasik Çağda Osmanlı Toplum Düzeni	1	6	19
Toplam	66	64	210

Tablo 2'e göre, tek erkeğin yer aldığı görsel sayısı 66'dır. 64 görselde ise erkekler grup halinde yer almaktadırlar. Bu durumda toplam 210 görselden 130'u erkek figürü içermektedir. Tablodaki verilere göre, görsellerin

%61.90'nı erkek figürleri ile ilgilidir. %30.47 oranındaki görsel grup olarak erkek figürü içermektedir. Tek erkek figürü içeren görsel'in oranı ise %31.42'dir.

Tablo 3. 10. Sınıf Tarih Ders Kitabında Kadın Görsellerinin Ünitelere Göre Dağılımı

Ünite Adı	Tek Kadın Figürü İçeren Görsel Sayısı	Grup Olarak Kadın Figürü İçeren Görsel Sayısı	Kadın-Erkek Karışık İnsan Figürü İçeren Görsel Sayısı	Kitaptaki Toplam Görsel Sayısı
1. Ünite: Yerleşme ve Devletleşme Sürecinde Selçuklu Türkiyesi	-	-	2	37
2. Ünite: Beylikten Devlete Osmanlı Siyaseti (1302-1453)	-	-	-	36
3. Ünite: Devletleşme Sürecinde Savaşçılar ve Askerler	1	-	-	20
4. Ünite: Beylikten Devlete Osmanlı Medeniyeti	-	-	2	25
5. Ünite: Dünya Gücü Osmanlı (1453-1595)	1	-	1	56
6. Ünite: Sultan ve Osmanlı Merkez Teşkilatı	-	-	-	17
7. Ünite: Klasik Çağda Osmanlı Toplum Düzeni	-	-	7	19
Toplam	2	-	12	210

Tablo 3'e göre, sadece 2 görsel tek kadın figürü içermektedir. Kadınların grup olarak yer aldığı herhangi bir görsel bulunmamaktadır. 12 görselde ise kadın ve erkek figürleri birlikte görülmektedir. Bu sonuçlara göre insan figürü içeren toplam 210 görselin %6.66'sında kadın figürler görünmektedir. Fakat sadece kadınların yer aldığı 2 görsel ise % 0,95'lik bir orana sahiptir.

Tablo 2 ve tablo 3 birlikte kıyaslandığında, kadınların görsellerde görünme oranları erkeklerin görünme oranlarına göre oldukça düşük kalmaktadır. Ders kitabında bulunan görsellerin 66'sında erkek tek başına verilirken, sadece 2 kadın tek olarak yer almaktadır.

10. Sınıf Tarih ders Kitabında Yer alan Görsellerde İsmi Geçen Kadınlar

10. Sınıf tarih ders kitabında yer alan görsellerde sadece Kraliçe I. Elizabeth'in adı geçmektedir (Görsel 5.45). Bu görsel "Dünya Gücü Osmanlı (1453-1595)" başlıklı 5. Ünite altında yer almaktadır (Yüksel vd., 2021, 153). Buna karşılık 7 ünite içinde toplam 76 erkeğin ismi geçmektedir. Bunların çoğu devlet adamı, bilim adamı, mutasavvıflar ve sanatçılardır. Bunlara, Çaka Bey (Görsel 1.1), Karamanoğlu Mehmet Bey (Görsel 1.2), Konstantin Monomakhos (Görsel 1.4), Ertuğrul Gazi (Görsel 2.5), Paul Wittek (Görsel 2.7), Halil İnalıcık (Görsel 2.9), Osman Gazi (Görsel 2.12), Şeyh Bedreddin (Görsel 2.32), Ahmet Yesevî (Görsel 4.1), Yunus Emre (Görsel 4.3), II. Mehmed (Görsel 5.4), Fausto Zonaro (Görsel 5.9) ve Gentile Bellini (Görsel 5.11) örnek gösterilebilir (Yüksel vd., 2021).

10. Sınıf Tarih Ders Kitabında Kullanılan Kadın Görsellerinin Niteliği

Araştırmamızın diğer probleminde, 10. Sınıf tarih ders kitabında kullanılan kadın görsellerinin niteliği, diğer bir deyişle türü ele alınmıştır. Bu problemle ilgili bulgular Tablo 4'e yansıtılmıştır.

Tablo 4. 10. Sınıf Tarih Ders Kitabında Yer Alan Kadın Görsellerinin Niteliği

Ünite Adı	Görsel No	Görsel Adı	Görsellerin Niteliği	Sayfa No
1. Ünite. Yerleşme ve Devletleşme Sürecinde Selçuklu Türkiyesi	Görsel 1.24	Haçlıların Kudüs'te yaptığı katliam (Emile Signol, Versay Sarayı, Fransa)	Tablo	32
	Görsel 1.31	Anadolu'ya gelen Oğuzlar	Temsilî	36
3. Ünite. Devletleşme Sürecinde Savaşçılar ve Askerler	Görsel 3.2	Bâciyân-ı Rûm	Temsilî	109
4. Ünite. Beylikten Devlete Osmanlı Medeniyeti	Görsel 4.14	Ortaoyunu (Surnâme-i Vehbi)	Minyatür	
	Görsel 4.18	Çarşı	Tablo	113
5. Ünite. Dünya Gücü Osmanlı (1453-1595)	Görsel 5.45	I. Elizabeth	Gravür	153
	Görsel 5.48	Girnata Şehrinin Düşmesi (Senato Sarayı, Francisco Pradillay Ortiz)	Tablo	155
7. Ünite. Klasik Çağda Osmanlı Toplum Düzeni	Görsel 7.1	Müslüman Türkler	Temsilî	187
	Görsel 7.2	Gayrimüslimler (New York Halk Kütüphanesi Dijital Koleksiyonlar- Wallach Division Picture Collection-Costume-Regional-Turkish-1913	İllüstrasyon	187
	Görsel 7.4	İstanbul'da bulunan Ayasofya Camii	Gravür	189
	Görsel 7.5	Mahalle yaşantısı (William Watts, 1810, Luigi Mayer çizimi, New York Halk Kütüphanesi Dijital Koleksiyonlar	Gravür	189
	Görsel 7.13	A Turkish Market (Germain Fabius Brest, 1857)	Tablo	196
	Görsel 7.18	-	Fotoğraf	203
	Görsel 7.19	-	Fotoğraf	204
Toplam	14			

Tablo 4'e göre, 10. sınıf tarih ders kitabında kadın figürü içeren toplam 14 görsel bulunmaktadır. Bu görseller tablo, gravür, temsili resimler, illüstrasyon ve fotoğraflardan oluşmaktadır. Görsellerin 4'ü tablo, 3'ü gravür, 2'si fotoğraf, 1'i minyatür ve 1'de illüstrasyondur. Bu durumda en fazla yağlıboya tabloların kullanıldığı görülmektedir. Tabloda yer alan Görsel 7.18 ve Görsel 7.19, bariz bir kadın figürü sunmamaktadır. Fakat kadınların görselde yer aldığı fikri üzerinden tabloya dahil edilmiştir. Bu görseller, kadın görsellerinin işlevselliği başlığı altında tartışılmıştır.

10. Sınıf Tarih Ders Kitabında Yer Alan Kadın Görsellerinin Ortaya Koyduğu İmajlar

10. Sınıf tarih ders kitabında yer alan kadın görselleri üzerinden kadınlara yüklenen imajlar araştırmanın diğer problemidir. Elde edilen bulgular Tablo 5'de verilmiştir.

Tablo 5. 10. Sınıf Tarih Ders Kitabında Yer Alan Kadın Görsellerinin Ortaya Koyduğu İmajlar

Ünite Adı	Görsel No	Görsel Adı	İmaj
1. Ünite. Yerleşme ve Devletleşme Sürecinde Selçuklu Türkiye'si	Görsel 1.24	Haçlıların Kudüs'te yaptığı katliam (Emile Signol, Versay Sarayı, Fransa)	Mazlum
	Görsel 1.31	Anadolu'ya gelen Oğuzlar	Göçebe ve Mazlum
3. Ünite. Devletleşme Sürecinde Savaşçılar ve Askerler	Görsel 3.2	Bâcıyân-ı Rûm	Asker ve Savaşçı
4. Ünite. Beylikten Devlete Osmanlı Medeniyeti	Görsel 4.14	Ortaoyunu (Surnâme-i Vehbi)	Sosyal Bireyler
	Görsel 4.18	Çarşı	Sosyal Bireyler
5. Ünite. Dünya Gücü Osmanlı (1453-1595)	Görsel 5.45	I. Elizabeth	Sosyal Bireyler Kraliçe
	Görsel 5.48	Girinata Şehrinin Düşmesi (Senato Sarayı, Francisco Pradillay Ortiz)	Kraliçe ve Zalim
	Görsel 7.1	Müslüman Türkler	Müslüman ve Kültür Taşıyıcısı
7. Ünite. Klasik Çağda Osmanlı Toplum Düzeni	Görsel 7.2	Gayrimüslimler (New York Halk Kütüphanesi Dijital Koleksiyonlar- Wallach Division Picture Collection- Costume-Regional-Turkish-1913	Gayrimüslim ve Kültür Taşıyıcısı
	Görsel 7.4	İstanbul'da bulunan Ayasofya Camii	Sosyal Bireyler
	Görsel 7.5	Mahalle yaşantısı (William Watts, 1810, Luigi Mayer çizimi, New York Halk Kütüphanesi Dijital Koleksiyonlar	Mahalle Sakinleri ve Sosyal Bireyler
	Görsel 7.13	(A Turkish Market, Germain Fabius Brest, 1857)	Sosyal Bireyler
	Görsel 7.18	-	Vatansever
	Görsel 7.19	-	Vatansever
Toplam	14		

Tablo 5'de yer alan görseller üzerinden, mazlum, göçebe, asker, savaşçı, sosyal birey, kraliçe, zalim, Müslüman, Gayrimüslim, kültür taşıyıcısı, mahalle sakini ve vatansever kadın imajlarına ulaşmak mümkündür. Özellikle kadın-erkeklerden oluşan ve kadınları sosyal hayatın içinde gösteren grup görselleri (Görsel 4.14, Görsel 4.18, Görsel 7.4, Görsel 7.5, Görsel 7.13), sosyal bireyler olarak kadınları yansıtmaktadır. Tabloda ise en fazla bu imaj öne çıkmaktadır. Bunun dışında Haçlıların Kudüs'te yaptığı katliamı, baskılar sonucu Anadolu'ya gelen Oğuzları gösteren görsellerde zulme uğramış, mazlum bireyler imajı dikkat çekmektedir (Görsel 1.24, Görsel 1.31). Bu görsellerde erkekler için de benzer imaj söz konusudur. Bâcıyân-ı Rûm görselinde (Görsel 3.2) savaşçı, I. Elizabeth görselinde (Görsel 5.45) kraliçe, Müslüman Türkler ve Gayrimüslimler (Görsel 7.1, Görsel 7.2) görsellerinde giydikleri kıyafetlerle kültür taşıyıcısı ve 15 Temmuz'u yansıtan görsellerde vatansever kadını imajlarına ulaşılabilir. Buna rağmen, kadın figürü içeren çoğu görselde, kadınları fark edebilmek neredeyse imkansızdır. Bu durumda öğrencilerin tabloda gösterilen imajlara ulaşması oldukça zordur.

10. Sınıf Tarih Ders Kitabında Kullanılan Kadın Görsellerinin İşlevselliği

Çalışmanın son probleminde ise kadın figürünü içeren görseller ve bunların metinle ilişkisi analiz edilmiştir. Ayrıca çalışmada tüm görseller verilmiş ve kullanım amaçları tartışılmıştır.

10. Sınıf tarih ders kitabında, kadın figürü içeren ilk görsel, 1. Ünite olan “Yerleşme ve Devletleşme Sürecinde Selçuklu Türkiyesi” içinde verilmektedir. Görsel 1.24, Haçlıların Kudüs’te yaptıkları katliamı resmetmektedir.

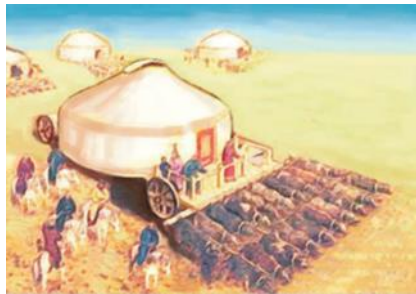
Görsel 1.24. Haçlıların Kudüs’te yaptığı katliam (Yüksel vd., 2021, s.32)

Bir tablo olan bu görselde kadın ve erkekler grup olarak gösterilmektedir. Görselle ilgili “Kudüs’ün Düşmesi” başlığı altında şu bilgiler verilmektedir:

Frenkler, kutsal kenti kırk gün süren bir kuşatmanın ardından Hicri 492 yılının 22 Şaban’ında (15 Temmuz 1099) bir cuma günü ele geçirmişlerdi. Sokaklara dağılan sarışın savaşçılar; erkekleri, kadınları ve çocukları boğazlamış, evleri yağmalamış, camileri talan etmişlerdi (Görsel 1.24). İki gün sonra kıyım sona erdiğinde, surların içinde bir tek Müslüman kalmamıştı... (Yüksel vd., 2021, s.32)

Kitapta verilen bu bilgiler ile görsel birbiriyle uyumlu görünmektedir. Temel işlevi, Haçlıların Kudüs’te yaptığı katliamı görselleştirmek olan görselde, kadınlar, erkekler ve çocuklar için mazlum insan imajı ortaya çıkmaktadır. Fakat görseldeki kadın figürleri farkedebilmek oldukça zordur. Kadınların tarihine dair doğrudan bir bilgi verme amacı taşımadığı rahatlıkla söylenebilir. Görüntü kalitesi çok iyi olmayan bu görselde öğrencilerin bu kadınları farketmesi ise hiç kolay değildir. Buna rağmen görselle ilgili metinde kadınlara da atıfta bulunulması olumlu kabul edilebilir.

1. Ünite’deki “Anadolu’ya gelen Oğuzlar” isimli temsili resim, kadın figürleri içeren diğer bir görseldir (Görsel 1.31). “Anadolu’da Moğol İstilasası” konu başlığı altında verilmektedir (Yüksel vd., 2021, s.36).

Görsel 1.31. Anadolu’ya gelen Oğuzlar (Yüksel vd., 2021, s.36).

Kitapta, metin içinde Görsel 1.31’e şu şekilde atıf yapılmaktadır: “Moğol İstilasası’nın önünden kaçarak Anadolu’ya gelen Oğuzların (Görsel 1.31) artık kontrol altında tutulamaması toplumsal dengeyi bozmuştur. Bu durum, Anadolu’da geniş bir alana yayılan Bâbailer Ayaklanması’na neden olmuştur” (Yüksel vd., 2021, s.36).

Görsel 1.31'e dikkatle bakıldığında çadırın önünde duran belli belirsiz kadın figürleri tespit edilebilmektedir. Fakat bu kadın tarihi bağlamında anlamlı değildir. Çünkü metinde görselle ilgili Moğol istilasının sonuçları tartışılmakta, kadınlarla ilgili hiçbir bilgi yer almamaktadır. Bu durumda görselin kullanılma amacı diğer görselde olduğu gibi kitabı görselleştirmektir denilebilir. Aynı zamanda görüntü kalitesi düşük olan görselin kadınlara dair bilgi sunduğu iddia edilemez. Görselin erkek figürlerde olduğu gibi kadınlara "göçebe" imajı yüklediğini düşünmek mümkündür. Fakat kadın tarihi adına işlevsel bir görsel olduğunu söylemek zordur.

Diğer görsel, "Devletleşme Sürecinde Savaşçılar ve Askerler" başlıklı 3. Üniteye yer almaktadır. "Bâciyân-ı Rûm" görseli (Görsel 3.2), beylik dönemi'nde Osmanlı'nın askerî gücü konusunda kullanılan temsili bir resimdir (Yüksel vd., 2021, s.77).

Görsel 3.2. Bâciyân-ı Rûm (Yüksel vd., 2021, s.77)

Görsel 3.2 üzerinden, Bâciyân-ı Rûm, beylik dönemi'nde Osmanlı'nın askerî gücünün bir parçası olarak sunulmaktadır. Konuya ilişkin metin içinde şu bilgiler aktarılmaktadır:

Osman Bey'in gazileri ile yaptığı başarılı askerî faaliyetler diğer aşiret Türkmenlerinin de onlara katılmalarını sağlamıştır. Osman Gazi, kendi safında savaşan Türkmen aşiretlerine ganimetlerden pay vermiş ve ele geçirilen topraklara yerleşme hakkı tanımıştır. Bu şekilde elde ettikleri topraklar karşılığında aşiretler, Osman Bey'e tabi olmuş ve savaş zamanlarında atlı askerler göndermiştir.

Bunlardan başka Beylik Dönemi'nde, Ahiyân-ı Rûm (Ahiler), Bâciyân-ı Rûm, Abdalân-ı Rûm, Gaziyân-ı Rûm adlarıyla anılan zümrelere mensup kuvvetler de seferlere katılmıştır....

İslamiyet Öncesi Dönem'de binicilik ve atıcılıkta usta olan Türk kadınları, savaşlara erkeklerle birlikte katılmıştır. İslamiyet'e geçişin ardından da bu gelenek sürdürülmüş ve Anadolu'da Bâciyân-ı Rûm adıyla Ahiliğe denk bir kadınlar teşkilatı kurulmuştur (Yüksel vd., 2021, s.77).

Yukarıda verilen bilgilerde bir kadın örgütlenmesi olan "Bâciyan-ı Rum" zümresinin savaşçı özellikleri hakkında bilgi verilmektedir. Metinle Görsel 3.2 arasında güçlü bir ilişki vardır. Fakat Bâciyan-ı Rum bir grup ismi iken görselde savaşçı kıyafetiyle tek kadın gösterilmektedir. Buna rağmen kadınların tarihine dair bilgiler içermesi olumludur. Görselde kadın figürün belirgin ve öğrencinin dikkatini çekecek nitelikte olması görseli kısmen işlevsel kılmaktadır. Kitabın "ölçme ve değerlendirme" bölümünde yer alan şu soru da konuya katkı sağlamaktadır:

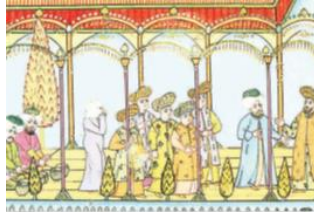
Soru 6. Aytuğ, tarih dersinde; “İslamiyet Öncesi Dönem’de binicilik ve atıcılıkta usta olan Türk kadınları, savaflara erkeklerle birlikte katılmıştır. İslamiyet’e geçişin ardından da bu gelenek sürdürülmüş ve Anadolu’da Ahiliğe denk bir kadınlar teşkilatı kurulmuştur” demiştir.

Aytuğ’un ifadesinde yer alan kadınlar teşkilatını aşağıdaki kavramlardan hangisi karşılamaktadır?

- A) Abdalân-ı Rûm
- B) Gaziyân- ı Rûm
- C) Baciyân-ı Rûm
- D) Ahiyân-ı Rûm
- E) Azebler (Yüksel vd., 2021, s.93).

Bu soruda kadınlar teşkilatı hakkında bilgi verilerek, teşkilatın ismi istenmektedir. Sorunun, bilgiyi hatırlama düzeyinde olduğu fark edilmektedir. Buna rağmen Görsel 3.2, kadın tarihi bağlamında kitaptaki işlevsel görsellerden biridir.

Surnâme-i Vehbi’den alınan “Ortaoyunu” isimli minyatür görseli (Görsel 4.14), “Halk Kültürü ve Kitabî Kültür” başlığı altında 4. Üniteye yer almaktadır.

Görsel 4.14. Ortaoyunu (Minyatür, Surnâme-i Vehbi) (Yüksel vd., 2021, s.109).

“Ortaoyunu” başlıklı minyatür görseli ile ilgili 10. Sınıf tarih ders kitabında şu bilgiler verilmektedir:

XV. yüzyıldan itibaren nedim ile meddah lakabı aynı anlamda kullanılmaya başlamış ve XVI. yüzyılla birlikte meddahlık gitgide yaygınlaşmıştır. Bu dönemde ozanların yerini ise âşık ve saz şairleri almıştır. Genellikle sanatını halk arasında icra eden bu kişilerden öne çıkanlar saraylarda kendilerine yer bulmuştur (Görsel 4.14) (Yüksel vd., 2021, s.109).

Görsele dikkatli bakıldığında, başörtüsü ile ağzını kapatan bir kadın vardır. Görsel üzerinden kadınlarında eğlence ortamlarına katıldığı ve sosyal hayatta yer aldığı düşünülebilir. Fakat görseldeki kadın figürünü farketmek çok kolay değildir. Öğrencilere herhangi bir kadın imgesi sunma potansiyeli de bulunmamaktadır. Görselin ismi ortaoyunu olmasına rağmen, metin içinde meddah kelimesi kullanılmaktadır. Sonuç olarak görselin kitabı görselleştirmek amacıyla kullanıldığı ve kadın tarihine ilişkin bir amaç taşımadığı görülmektedir.

4. Üniteye yer alan bir diğer görsel “Çarşı” ismini taşıyan bir tablodur (Görsel 4.18). Bu görsele “Osmanlı Şehrinin Yapısı” konusunun içinde atıf yapılmaktadır.

Görsel 4.18. Çarşı (Tablo) (Yüksel vd., 2021, s.113).

Konu içinde Osmanlı şehrinin yapısı şu cümlelerle anlatılmaktadır:

Bütün geleneksel şehirlerde olduğu gibi Osmanlı şehrinin merkezinde de bir mabet (cami), merkezî devlet ofisi (başkentte saray, eyaletlerde sancak beyi konağı) ve nihayet Avrupa şehirlerinde de bulunan lonca binası ve depo gibi bir bedesten vardır. Bunlar genellikle abidevi binalardır. Bu yapılar, şehrin merkezdeki büyük meydanın üzerinde yer alır. Bu çekirdek bölgenin hemen etrafında zanaatçıların ve esnafın bulunduğu çarşı vardır (Görsel 4.18). Her sokağın bütünü veya belirli kesimi belli dalda çalışan esnaf tarafından işgal edilmiştir (Yüksel vd., 2021, s.113).

Görsel 4.18, metinde geçen çarşı kelimesini görselleştirmek amacıyla kullanılmıştır. Çarşığı resmeden tabloda birkaç kadın figürü fark edilebilmektedir. Bu da sosyal bir kadın imajı çizmektedir. Fakat görsel, kadınlar hakkında bir bilgi verme amacı taşımamaktadır. Bu durumda görselin, sadece görsel oluşturmak için kitapta yer aldığı rahatlıkla söylenebilir. Öğrencilerin görseldeki kadın figürlerini fark etmeleri kolay değildir. Dolayısıyla, Görsel 4.18, 10. Sınıf tarih ders kitabına kadınların tarihine ilişkin bir katkı sağlamamaktadır.

5. Ünite de yer alan ve Kraliçe I. Elizabeth'in bir gravürü olan Görsel 5.45, "Avrupa Monarşileri Osmanlılardan Destek İstiyor" başlığı altında verilmektedir.

Görsel 5.45. I. Elizabeth (Gravür) (Yüksel vd., 2021, s.153).

Görsel, şu cümlelerle konuyla ilişkilendirilmektedir:

Yeni Çağ'da Avrupa'da ortaya çıkan Fransa, İngiltere ve Hollanda gibi millî devletler; Kutsal Roma İmparatoru ve papa egemenliğine karşı gözlerini Doğu'daki büyük güce yani Osmanlı padişahına çevirmekteydi. Kanuni, Mohaç Seferi'ni Şarlken'e esir düşen Fransa Kralı François'i esaretten

kurtarmak için yaptığını söylüyordu. Sonraları İngiltere Kraliçesi I. Elizabeth (Elizabet) (Görsel 5.45), İspanyol istila tehlikesi karşısında da “Büyük Türk”le ittifak arayışındaydı... (Yüksel vd., 2021, s.153).

Yukarıdaki cümlelerde, İngiltere Kraliçesi I. Elizabeth’in Osmanlı Devleti ile ittifak arayışından da bahsedilmektedir ve kraliçe ünvanı vurgulanmaktadır. Sadece Görsel 5.45’de, kadın figürü ismiyle birlikte yer almaktadır. I. Elizabeth görselde kraliçe kıyafetiyle resmedilmektedir. Bu görselin kitapta yer almasının nedeni, I. Elizabeth hakkında bir görsel oluşturmaktır. Kraliçe olarak bir kadının ismini vurgulan Görsel 5.45, ders kitabında kadın tarihinin yer alması açısından bir adım olarak değerlendirilebilir. Fakat bu yeterli değildir. Çünkü ders kitabı içinde yer alan ve kadın figürü içeren görsellerde başka bir kadın ismi verilmemiştir. 5. Ünitenin “Ölçme ve Değerlendirme” bölümünde yer alan şu soruda da I. Elizabeth’den bahsedilmektedir:

4. İngiltere Kraliçesi I. Elizabeth, XVI. Yüzyılda İspanyol tehlikesi karşısında “Büyük Türk” ile ittifak arayışındaydı. Osmanlıların 1538 Korfuz Seferi gerçekte İtalya'nın fethi için planlanmıştı. Buna göre I. Elizabeth’in ittifak arayışında olduğu “Büyük Türk” hangi Osmanlı padişahıdır?

- A) II. Mehmet
- B) I. Selim
- C) II. Bayezid
- D) I. Süleyman
- E) III. Murad (Yüksel vd., 2021, s.163).

Yukarıdaki soruda I. Elizabeth üzerinden Osmanlı padişahının ismi sorulmaktadır. Soru bir hatırlama sorusudur. Bir kadın figür üzerinden soru sorulması da aynı şekilde olumlu olarak değerlendirilebilir.

5. Ünitenin kadın figürü içeren bir diğer görseli, “Gırnata Şehrinin Düşmesi” başlıklı Görsel 5.48’dir.

Görsel 5.48. Gırnata Şehrinin Düşmesi (Tablo, Senato Sarayı, Francisco Pradilla Ortiz) (Yüksel vd., 2021, s.155)

Görsel, İspanya’daki Müslüman ve Yahudilere yardım edilmesini anlatan konu içinde şu bilgilerle verilmektedir:

Isabella ve Ferdinand, 1492 yılında Gırnata sultanlığını ortadan kaldırarak İspanyol birliğini oluşturmuştur (Görsel 5.48). Avrupa bu zaferi, İstanbul’un düşmesi karşısında İslam dünyasına vurulmuş bir darbe olarak algılamıştır. Isabella ve Ferdinand, ülkelerindeki bütün Müslümanlara ve Yahudilere yarımadaı terk etmelerini, eğer burada kalacaklarsa Hristiyanlığa geçmelerini

emretmiştir. Bu nedenle Müslümanlar, kabileler hâlinde Kuzey Afrika Müslüman ülkelerine, Cezayir ve Tunus'a Osmanlı gemileriyle göç etmiştir... (Yüksel vd., 2021, s.155).

Görsel 5.48'de, kraliçe kıyafetleri içinde ve at üstünde, erkeklerle birlikte güçlü bir kadın figürü yer sunulmaktadır. Fakat erkek figürler daha fazla öne çıkmaktadır. Görselde Isabella'yı temsil eden kadın figürü neredeyse fark edilmemektedir. Öğrencilerin bu görsel üzerinden Isabella figürünü görmeleri oldukça zordur. Görselde Isabella ismi yer almazken, bu isim metin içinde geçmektedir. Bu bağlamda görselle konu metninin ilişkili olduğu söylenebilir. Fakat bir kadın görseli olduğunu söylemek ise kolay değildir. Dikkatli bakıldığı zaman, görselde güçlü bir kraliçe imajı ön plana çıkmasına rağmen, metinde zalim bir kraliçe imajı vurgulanmaktadır. Sonuçta bu görselin kadınlara ilişkin öğrencilere önemli bir bilgi sunduğu iddia edilemez. Aslında Isabella hakkında sunulan bilgiler metin içindedir. Görselde kraliçenin ismi yer almamaktadır. Metni okumayan öğrencilerin, görsel üzerinden kadınlarla ilişkili bir bilgiyi ortaya çıkarması zor görünmektedir. Metinde ise asıl konu Osmanlı Devleti'nin İspanya'daki Müslüman ve Yahudileri koruma politikasıdır.

7. Ünite'de, "Toplumun Harcı, Millet Sistemi" başlığı altında yer alan Görsel 7.1 Müslüman Türkler ve Görsel 7.2 Gayrimüslimler, kadın figürleri içermektedir. Bu görseller erkek figürlerle birlikte verilmektedir.

Görsel 7.1. Müslüman Türkler (Temsili) (Yüksel vd., 2021, s.187)

Görsel 7.2. Gayrimüslimler (İllüstrasyon, New York Halk Kütüphanesi Dijital Koleksiyonlar-Wallach Division Picture Collection- Costume-Regional-Turkish-1913 (Yüksel vd., 2021, s.187)

Her iki görselde Müslüman ve Gayrimüslim kadın ve erkekler yer almaktadır. Görselde bu kadın ve erkeklerin giyim tarzı dikkat çekmektedir. Gayrimüslimlere ait görsel bir illüstrasyondur ve nereden alındığı bellidir. Müslümanlara ait görsel temsili bir resimdir. Metin içinde bu görsellerin ikisine de aynı yerde atıf yapılmaktadır. Görselle ilişkili cümleler şunlardır:

Arapça “milla” kelimesinden gelen “millet” sözcüğü dinî cemaat anlamını taşımaktadır. Osmanlı’da da yasal statüleri belirlenmiş dinî cemaatlere millet adı verilmiştir. Osmanlı toplumunda devletin asli unsuru, hâkim millet konumunda olan Müslüman Türklerdir (Görsel 7.1). Gayrimüslimler (Görsel 7.2) ise Müslüman Türkler tarafından himaye edilen farklı mezheplere mensup Hristiyan ve Musevi gibi milletlerden oluşmaktadır. Bu milletler, kendi inanç ve gelenekleri etrafında ayrı bir topluluk olarak tanımlanmış, idari ve sosyal bir örgütlenme modeliyle yönetilmiştir (Yüksel vd., 2021, s.187)

Yukarıda verilen bilgiler Osmanlı’daki millet sistemini anlatmaktadır. Görseller ise Osmanlı’daki milletleri temsilen kullanılmıştır. Dolayısıyla, görseller bu milletlere görsel oluşturmak için kitaba dahil edilmiştir. Görsellerin kadın tarihine ilişkin herhangi bir bilgi sunma amacı taşımadığı görülmektedir. Buna rağmen, görseller üzerinden Müslüman ve Gayrimüslim kadınların Osmanlı döneminde nasıl giyindiklerine dair bir fikir elde edilebilir.

10. sınıf tarih ders kitabında “İstanbul’da bulunan Ayasofya Camii” başlıklı Görsel 7.4 ve “Mahalle yaşantısı” Görsel 7.5 aynı sayfada “Fethedilen Yerlerde İslam Kültürünün Etkisi” konusu içinde kullanılmaktadır.

Görsel 7.4 İstanbul’da bulunan Ayasofya Camii (Gravür) (Yüksel vd., 2021, s.189)

Görsel 7.4, aşağıda verilen şu bilgilere görsel oluşturmak amacıyla kitapta yer almaktadır:

Osmanlılar, bir şehri fethedince ilk olarak ana kiliseyi camiye çevirmiş ve ona Ulu Cami adını vermiştir. İkinci adım olarak ise şehre kadı ve subaşı tayin etmiştir. Ayrıca fethedilen bölgelere Türk Müslüman nüfusu yerleştirmek için de tedbirler almıştır. Örneğin Fatih, İstanbul’u fethedince Ayasofya’yı şehrin “cami-i kebiri” ilan etmiş (Görsel 7.4) ve şehre Anadolu’dan 5 000 aile yerleştirilmesi için emir vermiştir (Yüksel vd., 2021, s.189).

Görsel 7.4’e dikkatli bakıldığı zaman Ayasofya Camii önünde erkeklerle birlikte kadın figürleri görülebilmektedir. Fakat görseldeki insan figürlerini seçmek oldukça zordur. Zaten görsel fethedilen yerlerde İslam kültürünün etkisi açıklamak için kitapta verilmiştir. Kadınlara ve erkeklere dair bir bilgi sağlamamaktadır.

Görsel 7.5. Mahalle yaşantısı (Gravür, William Watts, 1810, Luigi Mayer çizimi, New York Halk Kütüphanesi Dijital Koleksiyonlar (Yüksel vd., 2021, s.189)

Görsel 7.5'te mahalle yaşantısı gösterilmektedir. Bu konu ile ilgili kitapta verilen bilgiler ise şöyledir:

Fethedilen şehirlerde Ulu Cami, Türklerin yerleştiği semtin merkezini meydana getirmiştir. Ulu Cami'nin yanında ise çarşı, bedesten veya arasta denilen yapılar kurularak bunların etrafında da mahalleler oluşturulmuştur (Görsel 7.5) (Yüksel vd., 2021, s.189)

Yukarıdaki bilgilerde fethedilen yerlerde mahallelerin nasıl oluştuğu anlatılmaktadır. Görsel 7.5'te ise bazı kadınların çeşmeden su aldıkları görülmektedir. Fakat kadın figürlerin görülmesi için görsele çok dikkatli bakılması gerekmektedir. Görsel üzerinden kadınlar hakkında bir bilgiye ulaşmak pek mümkün değildir. Kitapta Görsel 7.5'in temel kullanılma amacı, mahalle yaşantısına görsel oluşturmaktır.

7. Ünitenin bir diğer görseli, Türk pazarını gösteren tablodur (Görsel 7.13).

Görsel 7.13. (Tablo, A Turkish Market, Germain Fabius Brest, 1857) (Yüksel vd., 2021, s.196)

"A Turkish Market" isimli Görsel.7.13, Osmanlı'daki lonca teşkilatını anlatan konu içinde yer almaktadır. Konu ile ilgili aşağıdaki bilgiler verilmektedir: "*Osmanlı esnaf örgütlenmesi gayet düzenliydi. Sanat ve ticaret erbabları kendilerine tahsis edilen çarşıların belli sokaklarında faaliyet gösterirdi. Esnaflar kendine tahsis edilen alanın dışında çalışamazdı* (Görsel 7.13) (Yüksel vd., 2021, s.196).

Görsel 7.13'te, güçlkle pazarda alışveriş yapan birkaç kadın figürü seçilmektedir. Fakat görselin loncaları anlatan metinle doğrudan ilişkisi olduğu söylenemez. Görselde kadın figürlerini seçmek zor olduğu için, görselin kadınlar hakkında bir bilgi verdiğini veya kadınlar hakkında bir imaj ortaya koyduğunu düşünmek mümkün değildir. Dolayısıyla, Görsel 7.13 de sadece kitabı görselleştirmeye yaramaktadır.

10. sınıf tarih ders kitabında yer alan son iki görsel Görsel 7.18 ve Görsel 7.19'dur. İki görselde okuma parçası olan "15 Temmuz Demokrasi ve Millî Birlik Günü" başlığı altında yer almaktadır.

Görsel 7.18 (Yüksel vd., 2021, s.203) Görsel 7.19 (Yüksel vd., 2021, s.204)

Fotoğraf olan Görsel 7.18 ve Görsel 7.19'da herhangi bir kadın figürü dikkat çekmemektedir. Mantıksal olarak kadınların görsel içinde yer aldığı varsayılarak analize tabi tutulmuştur. Fakat bu görselde erkekler ön plana çıkmaktadır. Kadınlar hakkında doğrudan herhangi bir bilgi sunmamaktadır. Okuma parçasında, görsellere şu şekilde atıf yapılmaktadır:

Vatan, Türk milleti için önemli bir kavramdır. Dinimiz İslam da vatan toprağına, hürriyete, birliğe, beraberliğe büyük önem vermekte ve bunları inancın yaşanmasında vazgeçilmez unsurlar olarak görmektedir. Milletimiz, tarihi boyunca hep bu değerler uğruna mücadele etmiş; vatanını ve özgürlüğünü hedef alan saldırılara cansiperane bir şekilde karşı koymuştur (Görsel 7.18) (Yüksel vd., 2021, s.203).

Görsel 7.18 Türk milletinin vatan, millet ve hürriyet sevgisini ifade etmek amacıyla kullanılmıştır. Halkın 15 Temmuz gecesi gösterdiği güçlü direnişi anlatmaktadır.

Görsel 7.19 ise, bu direnişe her kesimden ve her yaştan insanın katıldığını vurgulamak amacıyla taşımaktadır: *Her kesimden, her yaştan insanıyla tek yumruk hâline gelerek vatanını savunan aziz milletimiz, iman dolu yüreği, dik duruşu, feraseti, cesareti, birlik ve beraberliğiyle 15 Temmuz gecesi tarihimizin en büyük kahramanlıklarından birini sergilemiştir* (Görsel 7.19) (Yüksel vd., 2021, s.204).

Yukarıda verilen bilgiler üzerinden bu mücadele içinde kadınların da yer aldığı rahatlıkla söylenebilir. Bilgilere göre, kadınlar da erkekler gibi vatanını ve milletini çok sevmektedir. 15 Temmuz gecesi kahramanca bir duruş sergilemiştir. Fakat, Görsel 7.18 ve Görsel 7.19 yakın bir şekilde herhangi bir kadını göstermemektedir. Aslında bu konuda yeterince görsel kaynak mevcuttur. Kitapta kadın görsellerinin kullanılmaması, kadınların tarih ders kitaplarına dahil edilmesi konusunda, kitap yazarlarının hassasiyet göstermediğine işaret etmektedir.

10.Sınıf tarih ders kitabında, görsel başlığı altında verilmeyen fakat "Klasik Çağda Osmanlı Toplum Düzeni" adını taşıyan 7. Ünite kapak resmi olarak kullanılan şu görsel de kadın figürleri içermektedir. Bundan dolayı çalışmada bahsedilme gereği hissedilmiştir.

Ünite Kapak Görseli: Osmanlı sosyal yapısı (1810, Sokullu Mehmet Paşa Külliyesi Dua Kubbesi) (Yüksel vd., 2021, s.185).

7. Ünitenin kapağı olan “Sokullu Mehmet Paşa Külliyesi Dua Kubbesi” görseli, kitapta ebat olarak büyük bir alan kaplamaktadır. Bu yüzden, görseldeki kadın figürleri rahatlıkla fark edilebilmektedir. Bu görselde Osmanlı kadınları, sosyal hayatın içindedirler. Görsel üzerinden kadınların giyim tarzı hakkında bir fikre ulaşmak da mümkündür. Fakat bu görsel ünite kapağı olduğu için, sadece kitabı süslemek amacıyla kullanılmıştır. Dolayısıyla kadınlar hakkında herhangi bir bilgi sunma fikrini taşımamaktadır.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Görseller, tarih ders kitaplarının en önemli unsurları arasında yer almaktadır. Tarih ders kitaplarında en fazla kullanılan görseller arasında fotoğraf, temsili resim, harita, grafik, tablo, minyatür, gravür vb. vardır. Bu görsel unsurlar daha çok olayları, olguları ve kişileri görselleştirmede kullanılmaktadır. Tarih öğretimindeki yeni yaklaşımlar ve toplumsal cinsiyet çalışmaları çerçevesinde, tarih ders kitabındaki görsellerin, kadınları temsil etmesi ve onların tarihi rollerine ışık tutması da beklenmektedir (Demircioğlu, 2013).

Nitel bir araştırma olarak tasarlanan ve doküman analizi yöntemi üzerinden yürütülen bu çalışmada, 10. sınıf tarih ders kitabında yer alan kadın görselleri analiz edilmiştir. İçerik ve göstergebilim analizi yapılarak elde edilen bulgulara göre, 10. sınıf tarih ders kitabında toplam 210 görsel yer almaktadır. Bu görsellerin 144’ü insan figürü içermektedir. Bu da kitapta yaklaşık %68.57’lik bir oran oluşturmaktadır. Bunun dışında kitapta 20 harita mevcuttur.

Bulgulara göre, toplam 210 görselin 130’unda erkek figürü yer almaktadır. Bu da görsellerin %61.90 oranında erkeklerle ilgili olduğunu göstermektedir. Kadınların yer aldığı görseller ise kitapta %6.66’lık bir orana sahiptir. Toplam 66 görsel, tek erkek figürüne aittir. Tek kadının yer aldığı görsel sayısı ise sadece 2’dir. 10. Sınıf tarih ders kitabında tek erkek figürü içeren görselin oranı %31.42 iken tek kadın figürü içeren görsel oranı % 0,95’dir. Bu oranlar 10. Sınıf tarih ders kitaplarında kadın görsellerinin yetersizliğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu alanda yapılan araştırmalar da tarih ders kitaplarında kadın görsellerinin yetersizliğini doğrulamakta, kitaptaki görsellerin erkeklerin lehine kullanıldığını ortaya koymaktadır (Aydın, 2022).

10. sınıf tarih ders kitabında yer alan görsellerde sadece Kraliçe I.Elizabeth’in adı tespit edilmiştir. Buna karşılık, görsellerde toplam 76 erkeğin ismi yer almaktadır. Bu isimler daha çok devlet adamlarına, bilim adamlarına, mutasavvıflara ve sanatçılara aittir. Bu durum tarih ders kitaplarının hâlâ siyasi olaylara ağırlık verdiğini ortaya

koymaktadır. Kadın görsellerinde sadece bir kadının ismine yer verilmesi ve bu kadının Türk olmaması üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur. Türk tarihine ait konuları içeren 10. Sınıf tarih ders kitabında yer alan görsellerde, herhangi bir Türk kadınının ismine yer verilmemesi ciddi bir eksiklik olarak değerlendirilmelidir.

10. sınıf tarih ders kitabında, kadın figürü içeren toplam 14 görselin 4'ü tablo, 3'ü gravür, 2'si fotoğraf, 1'i minyatür ve 1'de illüstrasyondur. Ama bu görsellerin çoğunda kadınları farketmek oldukça zordur.

10. sınıf tarih ders kitabında yer alan kadın görselleri, kadınlara mazlum, göçebe, asker, savaşçı, sosyal birey, kraliçe, zalim, müslüman, Gayrimüslim, kültür taşıyıcısı, mahalle sakini ve vatansever gibi imajlar yüklemektedir. Ders kitabında, grup görselleri üzerinden en fazla öne çıkan imaj, kadınların sosyal bireyler olduğudur. Çünkü kadınlar bu görsellerde sosyal hayatın içinde gösterilmektedirler. Bu imajı öğrencilerin fark etmesi ise neredeyse imkansızdır. Tek kadın figürü içeren Bâciyân-ı Rûm görseli (Görsel 3.2), savaşçı kadın imajını ve I. Elizabeth görseli (Görsel 5.45), kraliçe imajını taşımaktadır. Bu iki görselin dışındaki, grup görselleri üzerinden öğrencilerin kadınlarla ilgili anlamlı bir bilgiye ulaşması pek mümkün değildir.

Araştırmanın son probleminde kadın görsellerin, metin-görsel ilişkisi ve kadın tarihi hakkında sunduğu bilgiler bağlamında işlevselliği değerlendirilmiştir. Görsel 1.24 metinle kısmen ilişkilendirilmiştir. Çünkü metin içinde Haçlıların Kudüs'te yaptığı katliamlar sırasında kadınları da boğazladığı bilgisi verilmektedir. Gırnata şehrinin düşmesini resmeden Görsel 5.48'de ise Kraliçe Isabella'nın Ferdinand ile birlikte Müslüman ve Yahudilere yaptıkları zulümler anlatılmaktadır. Bu görselin de metinle kısmen ilişkilendirildiği söylenebilir. Bacıyan-ı Rum'u temsilen kullanılan ve tek kadın figürü içeren Görsel 3.2'nin metinle güçlü bir ilişkisi bulunmaktadır. Fakat Bacıyan-ı Rum bir grubu temsil ederken, görselde tek kadın kullanılmıştır. I. Elizabeth'i tek olarak gösteren Görsel 5.45 de metinle doğrudan ilişkilendirilmiştir. Bunların dışında kalan 10 görselin (Görsel 1.31, Görsel 4.14, Görsel 4.18, Görsel 7.1, Görsel 7.2, Görsel 7.4, Görsel 7.5, Görsel 7.13, Görsel 7.18, Görsel 7.19) kullanılma amacı sadece kitabı görselleştirmektir. Bu görseller genel anlamda kadınların tarihi rollerini ve deneyimlerini ortaya koyma amacı taşımamaktadırlar.

Görsellerin görüntü kaliteleri de sorunlu görünmektedir. Aslında öğrencilerin görsellerden faydalanabilmesi için, görsellerin yüksek bir görüntü kalitesine sahip olması gerekmektedir (Demircioğlu, 2011; Doğan ve Tuğ, 2017). Bunların dışında görsellerin, öğrencilerin düşünme becerilerini artırması (Taşkın ve Açıkalın, 2020), açık ve anlaşılır olması da (Carney ve Levin, 2002) önemlidir. Fakat kadın figürü içeren görsellerin çoğu, açık ve anlaşılır değildir. Öğrencilerin tarih düşünme becerilerini geliştirecek şekilde de kullanılmamışlardır. Sonuçta ders kitabında yer alan ve daha çok kitabı süsleme amacı taşıyan kadın görsellerinin, işlevsel kullanıldığını söylemek çok zordur. İşlevsel kullanılmayan görseller üzerinden öğrencilerin tarihsel düşünme becerilerini geliştirmesi de mümkün değildir.

Araştırmanın bulgularına göre, kadın tarihinin ders kitaplarına dahil edilmesi konusunda yeterli bir çabanın olmadığı rahatlıkla söylenebilir. Gerçekte, ideal bir tarih ders kitabında toplumsal cinsiyet ve kadın tarihi konularına dikkat edilmelidir (Nene, 2014; Schoeman, 2009). Türkiye'de tarih ders kitaplarının, kadın tarihinin ders kitaplarına entegrasyonu ve toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında geliştirilmeye ihtiyacı vardır (Alpargo ve

Çelik, 2016; Aydın, 2022).) Tarih programlarının hâlâ siyasi olaylar üzerinde daha fazla durması, kitap yazarlarının erkeklerin siyasi rollerini ön plana çıkarmaları, kadın tarihinin ders kitaplarına entegrasyonu konusunda yeterince çaba gösterilmemesi ve görsellerin ataerkil bakış açısıyla seçilmesi, kadınların tarih ders kitaplarında görünür olmasının önünde engel oluşturabilmektedir (Cabecinhas ve Laisse, 2021, s. 24; Williams ve Bennett, 2016). Fakat anlatılan döneme bağlı olarak kadın görsellerine ulaşmanın zorluğu da gözden kaçırılmamalıdır. Çünkü İslam devletlerinde resim sanatına ilgi gösterilmediği için insanı tasvir eden tablolar,

19.Yüzyıla kadar daha çok batılı ressam tarafından yapılmıştır. Batılı ressamın tablolarında ise Osmanlı Harem hayatı ve saraylı kadınlar daha fazla dikkat çekmektedir (Harmankaya, 2015). Osmanlı minyatürlerinde ise pencerede duran genç kızlar, hizmetçiler, cariyeler veya padişaha şikayette bulunan kadınlar öne çıkmaktadır. Bunlar da siyasetin dışında kalan ikincil rollerdir (Deveci, 2015). Dolayısıyla fotoğrafların bulunmadığı çağlar için kadın görsellerine ulaşmak özel bir çaba gerektirmektedir. Buna rağmen kadın figürleri içeren tarihi kalıntılara ve arkeolojik eserlere ait fotoğraflar rahatlıkla ders kitaplarında kullanılabilir (Argit, 2022). Tarih ders kitaplarında erkekler için kullanılan temsili resimlerin neden kadınlar için kullanılmadığı ise eleştireye açık bir durumdur. Kadınların tarih ders kitaplarına dahil edilmesinde karşılaşılan engelleri aşmak için tarih ders kitabı yazımı konusunda büyük bir değişim gereklidir denebilir.

ÖNERİLER

Araştırmanın bulguları ışığında aşağıdaki öneriler sunulabilir:

- Ders kitabında gerçek görselleri olmayan erkek tarihi şahsiyetler için sıkça tercih edilen temsili resimler, kadın tarihi şahsiyetler için de rahatlıkla kullanılabilir.
- Ders kitabındaki görseller ve kadın görselleri öğrencilerin tarih düşünme becerilerini geliştirecek şekilde verilmelidir.
- Yapılandırmacı yaklaşım çerçevesinde, öğrencilerin görseller üzerinden kadın tarihi hakkında bilgiye ulaşması ve bilgiyi kendi kendilerine yapılandırmaları sağlanmalıdır.
- Tarih ders kitaplarına kadın tarihinin entegrasyonu ve kadın görsellerinin işlevsel kullanılması üzerine daha detaylı araştırmalar yapılmalıdır.

Etik Metni

“Bu makalede dergi yazım kurallarına, yayın ilkelerine, araştırma ve yayın etiği kurallarına, dergi etik kurallarına uyulmuştur. Makale ile ilgili doğabilecek her türlü ihlallerde sorumluluk yazara aittir. Bu çalışma etik kurul izni gerektirmeyen bir çalışmadır.

Yazar(lar)ın Katkı Oranı Beyanı: Yazarın bu makaleye katkı oranı %100'dür.

KAYNAKÇA

- Aktaş, Ö. & Aslan, H. (2021). A research on the visual reading skills of the eighth grade students, *International Online Journal of Educational Sciences*, 13 (3), 791-809.
- Aktaş, Ö. & Özmen A. (2014). Ortaöğretim öğrencilerinin görüşlerine göre kadın imajı. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 76-94.
- Alpargu, M. & Çelik, H. (2016). The place of women history in the current history textbooks in Turkey. *International Online Journal of Educational Sciences*, 8 (2), 131-144.
- Argıt, B. İ. (2022). Osmanlı kadın tarihi çalışmalarında kullanılabilir birincil kaynaklar, *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, V (2), 260-289.
- Aslan, C., & Polat, D. (2008). Content analysis on primary education Turkish course books from the point of acquiring critical thinking skills, *Issues on Education and Research*, I (1), 147- 160.
- Aydın, L. (2022) Ortaöğretim tarih öğretim programları ve ders kitaplarının toplumsal cinsiyet eşitliği açısından incelenmesi ve değerlendirilmesi. *XVIII. Türk Tarih Kongresi, 1-5 Ekim 2022, VII*, 397-420. <https://www.ttk.gov.tr/wp-content/uploads/2022/03/15-LokmanAydin.pdf>
- Berg, B. L. & Lune, H. (2015). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Eğitim Yayınevi.
- Bilgin, N. (2014). *Sosyal bilimlerde içerik analizi*. Siyasal Kitabevi.
- Bulut, T & Yurdaışık, A. (2005). Visual semiotics and interpretation in the television commercial. *AS/SA*, 6(16), 46-54.
- Büyükoztürk, Ş., Kılıççakmak E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2019). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem.
- Can, S. (2009). Tarih ders kitaplarında kadının görünen yüzü. *Sakarya Üniversitesi Uluslararası- Disiplinlerarası Kadın Çalışmaları Kongresi, 5-7 Mart 2009, Kongre Bildirileri II*, 281-290.
- Carney, R. N., & Levin, J. R. (2002). Pictorial illustrations still improve students' learning from text. *Educational Psychology Review*, 14(1), 5-26. <https://doi.org/10.1023/A:1013176309260>.
- Cabecinhas, R. & Laisse, S. (2021). "Who wants to be erased?" images of women in history textbooks in Mozambican education. *Vista*, 8 July - December, 1-24. <https://doi.org/10.21814/vista.3517>
- Ceyhan, E., & Yiğit, B. (2004). *Konu alanı ders kitabı incelemesi*. Anı Yayıncılık.
- Chick, K.A. (2006). Gender balance in K-12 American history textbooks. *Social Studies Research and Practice*, 1(3), 284-290.
- Chiponda, A. & Wassermann, J. (2015). An analysis of the visual portrayal of women in junior secondary Malawian school history textbooks. *Yesterday & Today*, 14, 208-237. DOI: <http://dx.doi.org/10.17159/2223-0386/2015/n14a9>
- Çeçen, M. A. & çiftçi, Ö. (2007). İlköğretim 6. sınıf türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin tür ve tema açısından incelenmesi. *Millî Eğitim Dergisi*, (173), 39- 49.
- Demircioğlu, E. (2014). *10. ve 11. sınıf tarih ders kitaplarında yer alan görseller ve metinlerde toplumsal cinsiyet temsiliyle ilgili tarih öğretmenlerinin görüşleri (Trabzon Örneği)*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü.

- Demircioğlu, E. (2011). *Tarih öğretmenlerinin dokuzuncu sınıf tarih ders kitabındaki görseller hakkındaki görüşleri*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Karadeniz Teknik Üniversitesi.
- Demircioğlu, İ. H. (2013). Tarih ders kitabı yazımında yeni yaklaşımlar. *Karadeniz Araştırmaları*, Yaz (38) Yaz, 19-133.
- Deveci, A. (2015). Osmanlı minyatüründe ikincil önemi olan kadınlar, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(37), 431-442.
- Doğan, Y. & Tuğ, O. (2017). Uluslararası sınavlarda başarılı ülkeler ve Türkiye'nin sosyal bilgiler ders kitaplarının tasarım boyutu açısından incelenmesi, *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 1, 56-79.
- Halis, İ. (2004). Öğretim ortamında kullanılan yaygın materyal türleri (sosyal fen-matematik). Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme. (Ed.) R. Yıldız, Atlas Kitabevi, 51 – 75.
- Harmankaya, H. (2015). Osmanlı dönemi oryantalist resimlerde görülen kadın figürleri ve giyim özellikleri, *International Journal of Science Culture and Sport*, 3. Doi : 10.14486/IJSCS344
- Harrison, C. (2003). Visual social semiotics: Understanding how still images make meaning. *Technical Communication*, 50(1), 46-60.
- Hurduzeu, N. (2016). Images as teaching aid materials within the history class. *Philosophy, Communication, Media Sciences*, 4(4), 147-158.
- İşler, A. Ş. (2003). Yazılı ders materyallerinde illüstrasyon kullanımının dayandığı temel ilkeler ve sağladığı katkılar. *Milli Eğitim Dergisi*, 157, 1-18.
- Karataş, Z. (2015). "Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri." *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi* 1(1), 62-80.
- Kasmaienezhadford, S., Pourrajab, M. & Rabbani, M. (2015). Effects of pictures in textbooks on students' creativity. *Multi Disciplinary Edu Global Quest (Quarterly)*, 4(2), 83-96.
- Köse, M. & Türkan, F. (2018). Güncellenen 9. sınıf tarih öğretim programı ve ders kitabı hakkında tarih öğretmenlerinin görüşleri. *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, 11 (XXXVII-2), 152-185.
- Köstüklü, N. (1999). *Sosyal bilimler ve tarih öğretimi*. Günay.
- MEB (2018). *Ortaöğretim tarih dersi (9, 10 ve 11. sınıflar) öğretim programı*, <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=344>
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis*. Sage.
- Nene, N. P. (2014). *An analysis of the visual images of women in grade 12 South African history textbooks*, [Unpublished Master Thesis]. The School of Education of the University of KwaZulu-Natal.
- Parsa, A. F (2012). Visual semiotics: How still images mean? : interpreting still images by using semiotic approaches. https://www.academia.edu/5370975/Visual_Semiotics_How_Still_Images_Mean_Interpreting_Still_Images_by_Using_Semiotic_Approaches
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research evaluation methods*. Sage.
- Paykoç, F. (1991). *Tarih öğretimi*. Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.
- Rayle, C. (2020). Herstory: An analysis of the representation of women in middle grades U.S. history textbooks. *Student Research Submissions*. (374).

https://scholar.umw.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1393&context=student_research

https://scholar.umw.edu/student_research/374

- Rehman, M. F., Hussain, R., Khan, M. A. & Ullah, S. (2022). The power of images in the school textbooks: analyzing the impact of textbooks images on the minds and learning of students, *Journal of Positive School Psychology*, 6 (9), 10553-10565.
- Rose, G. (2007) *Visual methodologies: an introduction to the interpretation of visual materials*. Sage.
- Schoeman, S. (2009).The representation of women in a sample of post 1994 South African school history textbooks. *South African Journal of Education*, 129, 541-556.
- Taşkın, M. & Açıklan, M. (2019). Ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarında kullanılan görsellerin öğretmen tercihlerine göre incelenmesi (İstanbul ili örneği). *Uluslararası Karamanoğlu Mehmetbey Eğitim Araştırmaları Dergisi* , 2 (2) , 133-146 . DOI: 10.47770/ukmead.738747
- Tavşancıl, E. & Aslan, E. (2001). *Sözel, yazılı ve diğer materyaller için içerik analizi ve uygulama örnekleri*. Epsilon Yayınevi.
- Turan, İ. & Aslan, H. (2015), Öğretmen adaylarının tarihi görselleri analiz düzeyleri, *TUHED*, 4 (2), 87-112.
- Williams, F. J. & Bennett L. B. (2016). The progressive era: how American history textbooks' visuals represent women, *Social Studies Research and Practice*, 11 (1), 124-135.
- Yaşar, O. & Şeremet, M. (2007). A comparative analysis regarding pictures included in secondary school geography textbooks taught in Turkey. *International Research in Geographical and Environmental Education*, 16(2), 157-187. DOI: 10.2167/irgee216.0.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayınları.
- Yüksel, E., Kapar, M., Bağcı, Ö., Bildik, F., Şahin, K., Şafak, L., Ardıç, M., & Yıldız, S. (2021). *Tarih 10 ders kitabı*. MEB Yayınları.